

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра загальної та клінічної психології

Випускна кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ТРУШ ВОЛОДИМИР
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Спеціальність: 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма «Клінічна психологія»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
МУДРИК АЛЛА БОГДАНІВНА,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної
та клінічної психології

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол № _____
засідання кафедри загальної та клінічної психології
від _____ 20____ р.
Завідувач кафедри
_____ (Журавльова О.А.)

ЛУЦЬК – 2025

Анотація

Труш В. Особливості соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців. – Рукопис.

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 053 – Психологія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025 р.

Робота присвячена розгляду феномену соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців.

Обґрунтовано важливість соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців. Наукова новизна полягає в уточненні та конкретизації поняття «соціально-психологічна адаптація» через вивчення його змісту, симптомів та структурних компонентів. Подальшого розвитку набули положення про особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що окремі розділи успішно можуть використовуватись у викладанні навчальних дисциплін «Військова психологія», «Клінічна психологія». Результати дослідження можуть бути також використані у розробці практичних рекомендацій щодо роботи з військовослужбовцями.

З метою вивчення психологічних особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців було використано методики діагностики адаптаційних можливостей особистості, критеріїв морально-психологічного стану, рівня бойового стресу, рівня впливу пережитого травматичного досвіду.

Ключові слова: адаптація, соціально-психологічна адаптація, військовослужбовець.

Abstracts

Trush V. Features of social and psychological adaptation in servicemen. – Manuscript.

Graduation qualification work for the degree of «Master» in the specialty 053 – psychology. – Volyn National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 2025.

The work is devoted to considering the phenomenon of social and psychological adaptation in military personnel.

The importance of social and psychological adaptation in servicemen is substantiated. The scientific novelty is to specify and specify the concept of «socio-psychological adaptation» through the study of its content, symptoms and structural components. Further development has gained provisions on the peculiarities of social and psychological adaptation of servicemen.

The practical significance of the study is that individual sections can be successfully used in teaching disciplines «Military Psychology», «Clinical Psychology». The results of the study can also be used in the development of practical recommendations for working with military personnel.

In order to study the psychological features of social and psychological adaptation of servicemen, methods of diagnostics of adaptive capabilities of the individual, criteria of moral and psychological state, the level of combat stress, the level of influence of the traveled experience experienced.

Keywords: adaptation, socio-psychological adaptation, serviceman.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	
1.1 Феномен «соціально-психологічна адаптація» особистості у сучасній психологічній науці.....	8
1.2 Чинники соціально-психологічної адаптації особистості.....	22
1.3. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	
2.1 Організація та методичний апарат дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців.....	32
2.2. Результати дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.....	43
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Професія військовослужбовця є надзвичайно важливою для нашої країни, особливо в умовах сучасної військової агресії з боку росії, порушення територіальної цілісності та значних людських втрат у зоні бойових дій. Військовослужбовці перебувають у постійному стресі, стикаються з емоційними потрясіннями, що робить проблему їхньої соціально-психологічної адаптації після бойових дій вкрай актуальною.

На жаль, нині проблема адаптації військовослужбовців недостатньо досліджена та не отримує належної уваги на державному рівні.

Дослідженням соціально-психологічної адаптації військових займалися такі науковці: Ж. Піаже, Г. Айзенк, Л. Філіпіс, Г. Гартман, Б. Скінер, У. Томас (загальні теорії адаптації); Г. Балл, Ф. Березін, О. Кокун, Т. Титаренко (адаптація військових після бойових дій); Л. Берездецько, О. Буряк, М. Гіневський, В. Кондрюкова, О. Числіцька (соціальна адаптація військових); П. Волошина, Н. Марута, Б. Михайлов, О. Сердюк (психологічні аспекти адаптації військових до мирного життя).

Актуальність цієї теми лише починає привертати увагу науковців, тому необхідні більш глибокі дослідження соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна адаптація особистості.

Предмет дослідження – особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Мета дослідження – здійснити теоретико-методологічний аналіз феномену соціально-психологічної адаптації військовослужбовців та емпірично дослідити її особливості.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати зміст понять «адаптація», «соціальна адаптація» та «соціально-психологічна адаптація» у психології.
2. Емпірично дослідити та проаналізувати особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань дослідження використано такі методи:

- 1) теоретичні (аналіз проблеми на підставі вивчення наукової літератури: порівняння, абстрагування, систематизація та узагальнення одержаної наукової інформації);
- 2) емпіричні: комплекс психодіагностичних методик: БОО «Адаптивність» (МЛО-АМ), Експрес опитувальник МПС (24), Опитувальник бойового стресу Блінова О.А., Міссісіпська шкала ПТСР.
- 3) методи математичної статистики (описова статистика, знаходження середніх величин, відсотковий аналіз, визначення статистично-значущих відмінностей за Вілкоксоном).

Організація та експериментальна база дослідження. Рекрутація досліджуваних здійснювалась у військовій частині А7028. Загальна кількість досліджуваних – 34 особи. Дослідження проводилось у 2024 році у 2 етапи – первинне та повторне – через 2 місяці.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- конкретизовано поняття «соціально-психологічна адаптація»
- подальшого розвитку набули положення про особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що окремі розділи успішно можуть використовуватись у викладанні навчальних дисциплін «Військова психологія», «Клінічна психологія». Результати дослідження можуть бути також використані у розробці практичних рекомендацій щодо роботи з військовослужбовцями.

Надійність та вірогідність одержаних результатів забезпечено методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, комплексним використанням методів, адекватних меті та завданням наукового дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням якісного та кількісного аналізу результатів із використанням методів математичної статистики.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (54 найменування), додатків. Повний обсяг роботи – 96 сторінок. Робота містить 8 рисунків та 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1 Феномен «соціально-психологічна адаптація» особистості у сучасній психологічній науці

Сучасне суспільство зазнає постійних змін, які впливають на всі сфери життя людини. Нестабільність умов, накопичення соціальних проблем, вплив різних стресових факторів та загострення відчуття страху через воєнні події – все це створює нові виклики для особистості. У зв'язку з цим адаптація стає безперервним процесом, що визначає можливості людини ефективно взаємодіяти із зовнішнім середовищем.

Адаптація є однією з найважливіших проблем науки, оскільки охоплює широке коло питань – від біологічних і фізіологічних механізмів до соціально-психологічних аспектів. Вперше питання про адаптацію було підняте у 1865 році німецьким фізіологом Г. Аубертом, який трактував її як зміну чутливості шкірних аналізаторів до зовнішніх подразників [5;6].

Фізіологічна адаптація являє собою процес пристосування організму до умов існування, що змінюються. Вона забезпечує підтримку гомеостазу, збереження життєздатності та ефективне функціонування біологічної системи.

Згодом біологи та фізіологи почали розглядати адаптацію як механізм еволюції, що сприяє пристосуванню окремих особин і цілих видів до впливу зовнішнього середовища. Еволюційна адаптація відбувається через природний добір і проявляється у зміні анатомічних, фізіологічних та поведінкових характеристик, що дозволяють видам виживати у конкретних екологічних умовах.

Науковці, зокрема С. Білошицький, С. Лазуренко та А. Семенович, підкреслювали, що адаптаційний процес є багаторівневим явищем, яке охоплює всі рівні організму – від клітинного до системного. Вони розділили адаптацію на кілька основних типів:

Фізіологічна адаптація – безпосередня реакція організму на зміни в навколишньому середовищі (наприклад, акліматизація до нових кліматичних умов, зміна частоти серцевих скорочень під час фізичних навантажень).

Еволюційна адаптація – поступовий процес змін, що відбувається у процесі розвитку видів і включає не лише фізіологічні перетворення, а й зміну поведінки, формування нових функцій і механізмів захисту.

Таким чином, адаптація є не лише короткочасним фізіологічним процесом, а й фундаментальним біологічним механізмом, який забезпечує виживання та розвиток живих організмів у мінливих умовах середовища.

Адаптаційний процес охоплює всі рівні організму, проте поряд із біологічним аспектом важливу роль відіграє і психологічна адаптація. Вона визначає здатність людини пристосовуватися до нових соціальних, емоційних та когнітивних умов, зберігаючи внутрішню рівновагу та ефективність у діяльності.

Різні підходи до визначення адаптації

Оскільки адаптація є багатогранним феноменом, дослідники трактують її по-різному:

- як процес пристосування особистісних якостей та індивідуальних особливостей до умов життя, що змінюються;
- як взаємодію особистості з середовищем, що передбачає певний рівень гнучкості та здатності до змін;
- як зміни, що відбуваються на рівні психічної регуляції та спрямовані на підтримку динамічної рівноваги між внутрішніми потребами та зовнішніми обставинами [5;6; 12; 21].

Підходи до розуміння адаптації в зарубіжній психології

Особливого поширення поняття адаптації набуло в зарубіжній психології, зокрема у працях Г. Айзенка та його послідовників. Вони розглядали адаптацію у двох основних аспектах:

- стан гармонії між людиною та середовищем, коли задоволені як потреби особистості, так і вимоги суспільства;
- процес досягнення цього гармонійного стану, який передбачає використання психологічних механізмів пристосування [5;6; 12; 21].

Адаптація у соціології та психології

У соціології та психології адаптацію розглядають як процес встановлення взаємодії між особистістю та соціальним середовищем. Це передбачає здатність людини орієнтуватися в соціальних умовах, приймати нові правила, формувати адекватну поведінку та ефективно спілкуватися з іншими членами суспільства.

Відповідно до визначення, що подане у психологічному словнику, адаптація – це процес пристосування особистості до змін навколишніх умов за допомогою фізіологічних, психічних і соціальних механізмів. Цей процес спрямований на збереження життєдіяльності людини в умовах, які можуть суттєво відрізнятися від звичних.

Таким чином, адаптація є не лише біологічним механізмом, а й складним психологічним та соціальним явищем, що визначає здатність людини ефективно функціонувати у мінливому середовищі [5;6; 12; 21].

Психологічна та соціальна адаптація: механізми, значення та функції

Адаптація особистості має різні рівні, серед яких психологічна та соціальна адаптація відіграють ключову роль у забезпеченні гармонійної взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Психологічна адаптація: основні механізми

Психологічна адаптація відбувається завдяки різним психологічним механізмам, які допомагають особистості ефективно реагувати на зовнішні

зміни та підтримувати внутрішню рівновагу. До таких механізмів належать:

- Рефлексія – усвідомлення людиною власних почуттів, думок і поведінки у відповідь на зміни в середовищі.
- Ідентифікація – ототожнення себе з іншими людьми або соціальними групами, що полегшує пристосування до нового середовища.
- Емпатія – здатність розуміти почуття та переживання інших людей, що сприяє встановленню позитивних соціальних контактів.
- Прийом соціального зворотного зв'язку – аналіз реакції оточення на власну поведінку, що дозволяє коригувати свою взаємодію із суспільством.

Психологічна адаптація також є рушійною силою для соціальної адаптації, оскільки сприяє активній діяльності особистості, розвитку комунікативних навичок та інтеграції в соціальні групи [5;6; 12; 21].

Соціальна адаптація: суть та значення

Соціальна адаптація – це процес пристосування особистості до умов соціального середовища, що включає:

- Формування адекватних взаємин із соціальними групами.
- Інтеграцію особистості у суспільство.
- Прийняття норм, цінностей та правил поведінки у новому середовищі.

Соціальну адаптацію можна розглядати не лише як процес, а й як стан:

- як процес, вона сприяє узгодженню поведінки особистості з нормами та цінностями суспільства.
- як стан, вона відображає рівень гармонійної взаємодії особистості із середовищем та ефективність пристосування до нових умов [5;6; 12; 21].

Функції соціальної адаптації

Соціальна адаптація виконує важливі біосоціальні функції, які допомагають особистості ефективно існувати в суспільстві:

1. Здатність адекватно сприймати соціальне середовище та власний організм – формування усвідомленого ставлення до змін у суспільстві та власних можливостей.
2. Розвиток комунікативних навичок – уміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, встановлювати соціальні контакти та будувати гармонійні відносини.
3. Можливість до праці та навчання – успішне функціонування в освітньому та професійному середовищі.
4. Організація дозвілля та відпочинку – розвиток навичок відпочинку, що сприяє психологічному благополуччю.
5. Здатність до самообслуговування – незалежність у виконанні побутових завдань.
6. Адаптивність поведінки відповідно до очікувань соціуму – здатність дотримуватися загальноприйнятих правил та норм [5;6; 12; 21].

Таким чином, психологічна та соціальна адаптація є взаємопов'язаними процесами, які забезпечують ефективну інтеграцію особистості в суспільство, формування гармонійних взаємин з оточенням та успішну реалізацію людини в різних сферах життя.

Соціальна адаптація та психоаналітичний підхід до її дослідження

За твердженням О. Реана, у періоди значних соціальних змін та трансформацій проблема соціальної адаптації виходить на перший план. Кардинальні зміни в житті особистості, перебудова суспільних відносин та нові соціальні виклики вимагають від людини гнучкості, стійкості та здатності до адаптації. При цьому провідну роль відіграють структурні особливості особистості, які визначають її здатність пристосовуватися до змін та інтегруватися у нове соціальне середовище.

Основні підходи до вивчення соціально-психологічної адаптації

Дослідження соціально-психологічної адаптації проводили представники різних психологічних шкіл, серед яких психоаналітичний підхід займає важливе місце.

Психоаналітичний підхід до адаптації

Важливий внесок у дослідження адаптації зробили відомі психоаналітики: Зигмунд Фрейд, Анна Фрейд, Ерік Еріксон

Представники психоаналізу розглядали соціально-психологічну адаптацію як перебудову внутрішнього світу особистості у відповідь на зовнішні виклики. Вони ототожнювали поняття «адаптація» (adaptation) та «пристосування» (adjustment), наголошуючи, що цей процес забезпечує досягнення гомеостазу між особистістю та середовищем.

Підхід Зигмунда Фрейда до адаптації

3. Фрейд аналізував адаптацію людини через структуру психіки та механізми її функціонування. Він вважав, що основним рушієм адаптації є прагнення до задоволення внутрішніх потягів, які регулюються через свідомі та несвідомі механізми.

3. Фрейд визначав два основні шляхи адаптації особистості до світу:

1. Пасивне пристосування – стримування несвідомих потягів.
2. Активне пристосування – трансформація зовнішнього середовища для досягнення власних потреб.

Фрейд вважав, що адаптація особистості відбувається за допомогою взаємодії трьох основних компонентів психіки:

- «Я» (Ego) – свідомість і розум, які допомагають взаємодіяти з реальністю.
- «Воно» (Id) – несвідомі потяги, що прагнуть негайного задоволення.
- «Над-Я» (Super-Ego) – моральні норми та соціальні цінності.

Фрейд стверджував, що людина переживає напругу між своїми внутрішніми потягами та соціальними нормами, що спричиняє конфлікти та необхідність адаптації.

Він виокремив два механізми, за допомогою яких особистість пристосовується до змін:

1. Вибір відповідного часу для задоволення потягів:
 - Відтермінування потреби (позиція очікування).
 - Компенсація незадоволених бажань іншими способами.
2. Активний вплив на світ:
 - Людина змінює середовище під свої потреби.
 - Особистість створює умови для власної реалізації.

Пасивна та активна адаптація

Згідно з концепцією Фрейда, адаптація може бути пасивною або активною.

- Пасивна адаптація – людина підкоряється обставинам, змушена стримувати свої потяги, що може викликати психологічні конфлікти.

- Активна адаптація – людина намагається впливати на світ та створювати умови, що дозволяють їй задовольняти свої потреби.

Психоаналітичний підхід до адаптації пояснює, як внутрішні психологічні механізми допомагають людині пристосуватися до змін. На думку Фрейда, адаптація залежить від здатності особистості знаходити баланс між внутрішніми потягами та соціальними вимогами.

Таким чином, у психоаналізі адаптація розглядається не лише як пристосування до соціальних норм, а й як складний процес взаємодії свідомого і несвідомого, що визначає поведінку людини та її здатність гармонійно співіснувати у суспільстві [5;6; 12; 21].

Підходи до вивчення адаптації: психоаналітичний, біхевіоральний та когнітивний

Різні наукові школи по-різному трактують процес адаптації, зокрема соціально-психологічної. Серед основних підходів виділяють психоаналітичний, біхевіоральний та когнітивний, кожен із яких пропонує своє бачення цього феномена.

Психоаналітичний підхід до адаптації. Концептуальний підхід Е. Еріксона

Ерік Еріксон розглядав процес адаптації через динамічну взаємодію між особистістю та суспільством. Він запропонував модель, у якій адаптація проходить через наступні етапи:

1. Суперечність – виникнення внутрішнього або зовнішнього конфлікту.
2. Тривога – емоційне напруження як реакція на конфлікт.
3. Захисні механізми – активізація психологічних або соціальних стратегій для збереження рівноваги.
4. Гармонійна рівновага чи конфлікт – результат адаптаційного процесу.

Еріксон наголошував, що конфлікти в адаптації є невід'ємною частиною розвитку, оскільки саме через їх подолання відбувається становлення особистості. Якщо захисні механізми особистості виявляються недостатніми, конфлікт не розв'язується, що може призводити до дезадаптації [5;6; 12; 21].

Таким чином, у системі «індивід – середовище» адаптація може мати дві основні форми:

- Конфлікт та захист – якщо особистість не здатна ефективно взаємодіяти із середовищем.
- Співпраця та гармонія – якщо особистість успішно адаптується до нових умов.

Він також підкреслював, що адаптація є безперервним процесом, оскільки соціальне середовище постійно змінюється, створюючи нові виклики для особистості.

Концепція адаптації за Е. Фроммом

Еріх Фромм у своїй роботі «Втеча від свободи» аналізував проблему адаптації та поділив її на два типи:

- Статична адаптація – процес, який не змінює характер особистості. У цьому випадку людина лише набуває нових звичок, але її основні психологічні риси залишаються незмінними.
- Динамічна адаптація – процес, що змінює саму особистість, її цінності, поведінкові моделі та мотивацію.

Фромм наголошував, що соціальне середовище вже сформоване на момент народження людини, і щоб вижити та функціонувати в ньому, особистість змушена адаптуватися. Динамічна адаптація може викликати тривогу та внутрішній дискомфорт, але водночас вона сприяє розвитку нових здібностей та усвідомленню власної ідентичності [5;6; 12; 21].

Біхевіоральний підхід до адаптації. Дж. Уотсон та Г. Айзенк:
адаптація як процес і стан

Представники біхевіорального підходу (Дж. Уотсон, Г. Айзенк) трактували адаптацію як динамічний процес, що відбувається без внутрішнього конфлікту. Вони вважали, що адаптація забезпечує стан рівноваги між людиною та її середовищем.

Дж. Уотсон виокремив два аспекти адаптації:

1. Адаптація як процес – динамічне пристосування до змін у середовищі через модифікацію поведінки.
2. Адаптація як стан – результат адаптації, що відображає гармонію між особистістю та навколишнім світом.

У цьому контексті поняття «адаптація» та «пристосування» ототожнювалися, оскільки обидва процеси передбачають зміну поведінки для досягнення балансу із середовищем [5;6; 12; 21].

Когнітивний підхід до адаптації Ж. Піаже: адаптація через асиміляцію та акомодацию

Жан Піаже трактував адаптацію як здатність особистості справлятися з труднощами певної ситуації. Він наголошував, що адаптація забезпечує рівновагу між:

- Дією організму на середовище.
- Впливом середовища на організм.

Піаже запропонував два основних механізми адаптації:

1. Акомодация – процес, у якому особистість змінює свою поведінку відповідно до нових умов.

2. Асиміляція – процес, за якого людина використовує вже набуті навички та знання для взаємодії із середовищем.

Адаптація триває доти, доки особистість не досягне стану рівноваги.

Таким чином, підходи до адаптації значно відрізняються залежно від наукової школи:

- Психоаналітичний підхід (Е. Еріксон, Е. Фромм, З. Фрейд) наголошує на конфліктах між особистістю та середовищем, які можуть сприяти або перешкоджати адаптації.

- Біхевіоральний підхід (Дж. Уотсон, Г. Айзенк) розглядає адаптацію як зміну поведінки, що допомагає уникнути конфліктів.

- Когнітивний підхід (Ж. Піаже) пояснює адаптацію через процеси акомодации та асиміляції, які забезпечують рівновагу між індивідом та середовищем.

Таким чином, адаптація є багатограним процесом, який охоплює як зовнішні зміни поведінки, так і внутрішні трансформації особистості.

Інтераціоналістський, гуманістичний підходи та класифікація адаптації

Процес адаптації є багатовимірним і розглядається в різних наукових підходах. Значний внесок у вивчення цього феномену зробили інтераціоналістська та гуманістична концепції, які доповнюють попередні

моделі адаптації та пояснюють соціально-психологічний аспект пристосування особистості до змін у середовищі.

Інтераkціоністський підхід до адаптації (Л. Філіпс)

Л. Філіпс визначав адаптацію як стан, при якому особистість задовольняє мінімальні вимоги та очікування суспільства. Він наголошував, що адаптованість виражається через два ключові механізми:

1. Прийняття та ефективна відповідь на соціальні очікування – особистість пристосовується до вимог суспільства відповідно до віку, статі, соціального статусу.

2. Гнучкість і ефективність у небезпечних умовах – людина адаптується до критичних ситуацій шляхом розробки індивідуальних стратегій виживання.

Адаптація, за Філіпсом, є процесом використання ресурсів середовища для задоволення власних потреб, що дозволяє людині інтегруватися у соціальну систему та функціонувати в ній.

Гуманістичний підхід до адаптації (А. Маслоу, К. Роджерс)

Представники гуманістичної психології, А. Маслоу та К. Роджерс, трактували адаптацію як динамічний стан оптимальності. Це означає, що адаптована особистість не лише виживає в умовах соціального середовища, а й реалізує свої потенційні можливості.

Критерії конструктивної адаптації за А. Маслоу. Адаптація визначається через поведінкові реакції особистості на стрес, які можуть бути конструктивними **або** неконструктивними:

- Конструктивні реакції – це свідомі адаптаційні механізми, що спрямовані на вирішення проблеми. До таких реакцій належать:
 - Мотивація та усвідомлення мети.
 - Готовність до змін.
 - Розвиток внутрішньоособистісних та міжособистісних якостей.

- Неконструктивні реакції – це захисні механізми, що спрямовані на психологічне уникнення проблеми без її реального вирішення. Вони часто призводять до тривалих внутрішніх конфліктів та дезадаптації.

Таким чином, з точки зору гуманістичної психології, успішна адаптація – це не просто пристосування до середовища, а й здатність особистості розкривати свій потенціал та гармонійно розвиватися [5;6; 12; 21].

На думку А. Налчаджяна, адаптація – це соціально-психологічний процес, що при сприятливому перебігу приводить особистість до стану адаптованості. Вчений також розглядав адаптивність, як властивість особистості, що забезпечує ефективне пристосування до змін.

Рівні адаптивності:

1. Адаптація – стан гармонійної взаємодії між особистістю та середовищем.
2. Дезадаптація – стан, коли людина не може ефективно взаємодіяти із середовищем, що спричиняє внутрішні конфлікти та соціальні проблеми.

Класифікація адаптації за А. Налчаджяном:

1. Нормальна адаптація – це позитивний процес пристосування, який забезпечує стабільність особистості без порушення її внутрішньої рівноваги. Людина адаптується до стресових ситуацій, не зазнаючи патологічних змін у структурі особистості.
2. Девіантна адаптація – це адаптація, що передбачає відхилення від норм групи. Вона поділяється на:
 - Неконформістська адаптація – людина свідомо йде проти норм соціальної групи, вступаючи з нею в конфлікт. Це може створювати нові проблемні ситуації, які потребують додаткових адаптивних механізмів.
 - Новаторська адаптація – людина не просто відхиляється від норм, а створює нові цінності та впроваджує інновації у соціальному або культурному контексті.

3. Патологічна адаптація – це процес, що розвивається на основі деструктивних механізмів, призводячи до невротичних та психопатичних розладів. У такому випадку адаптація стає дезадаптацією, коли людина не знаходить ефективних способів взаємодії з суспільством.

Соціально-психологічну адаптацію можна розглядати як безперервний процес, що відображає рівень узгодженості між особистістю та її соціальним середовищем.

Цей процес охоплює:

- Взаємодію між особистісними цінностями та соціальними нормами.
- Спосіб розв'язання проблемних ситуацій у соціальному контексті.
- Готовність особистості змінюватися відповідно до вимог середовища.

Таким чином, розглянуті підходи до адаптації показують, що цей процес є багатограним і залежить від особистісних характеристик, соціального контексту та життєвих обставин[5;6; 12; 21].

Соціально-психологічна адаптація є важливим процесом взаємодії особистості з соціальним середовищем, що визначає рівень її інтеграції в суспільство. В. Сорочинська трактувала це поняття як процес подолання проблемних ситуацій, у якому людина використовує набуті навички соціалізації, що дозволяють їй взаємодіяти з групою без конфліктів і водночас задовольняти свої основні потреби.

Загалом, у психології соціально-психологічну адаптацію розглядають як поєднання психічного та соціального факторів, що забезпечують ефективну взаємодію особистості із суспільством. Це включає здатність орієнтуватися в соціумі, усвідомлювати проблеми, що виникають у процесі соціальних контактів, та знаходити шляхи їхнього вирішення.

На думку таких дослідників, як Н. Завацька, А. Налчаджян, Г. Ложкін, А. Реан, Т. Яценко, адаптація є безперервним процесом взаємовпливу людини та її соціального середовища. Успішність цього процесу залежить не лише від зовнішніх чинників, але й від індивідуальних психологічних особливостей людини [5;6; 12; 21].

О. Зотова та К. Кряжева визначають соціально-психологічну адаптацію як процес взаємодії особистості із соціальним середовищем, що забезпечує узгодженість між цілями та цінностями індивіда і суспільства.

Тип адаптації залежить від структури потреб і мотивів особистості. Виділяють три основні типи:

- Активний тип – характеризується домінуючим впливом індивіда на соціальне середовище.
- Пасивний тип – виражається у прийнятті цілей та цінностей групи без значного впливу на неї.
- Комбінований тип (за А. Реаном) – поєднує елементи перших двох підходів.

А. Налчаджян вважав, що подолання будь-яких проблемних ситуацій є частиною процесу соціально-психологічної адаптації. У його ході особистість застосовує попередньо набуті навички та поведінкові механізми або розвиває нові стратегії взаємодії.

Класифікація соціально-психологічної адаптації (за А. Налчаджяном):

- Тимчасова ситуативна адаптація – це короткотривалий процес пристосування, який може легко перейти у стан дезадаптації через внутрішньо-психологічні зміни.
- Стійка ситуативна адаптація – відбувається у випадках, коли людина часто перебуває в подібних ситуаціях, що сприяє довготривалій адаптивності.

- Загальна адаптація – характеризується здатністю особистості повністю адаптуватися до типових соціальних ситуацій, які найчастіше виникають у суспільстві.

Результатом соціально-психологічної адаптації є адаптивність особистості, яка забезпечує безконфліктну та продуктивну взаємодію із соціальним середовищем, сприяє задоволенню соціальних потреб, формуванню конструктивної позиції щодо соціальних очікувань і створює умови для самореалізації та творчого розвитку.

Отже, *соціально-психологічна адаптація* є важливою темою наукових досліджень, а її трактування можуть відрізнятися залежно від підходу. Загалом, *цей феномен визначається як процес взаємодії особистості із соціальним середовищем, а його успішним результатом вважається можливість людини задовольняти свої соціальні потреби.*

1.2 Чинники соціально-психологічної адаптації особистості

Соціально-психологічна адаптація – це динамічний процес активного пристосування людини до соціального середовища, який починається від народження і триває протягом усього життя. На цей процес впливають різні чинники, які можуть як прискорювати, так і уповільнювати адаптацію. У науковій літературі чинники адаптації розглядаються як сукупність умов, обставин та результатів, що визначають ефективність адаптаційного процесу.

Важливу роль у цьому відіграє минуле особистості, зокрема умови виховання, пережиті емоції та життєвий досвід, сімейне середовище, в якому зростає індивід, значною мірою формує його здатність до соціальної взаємодії.

За А. Маклаковим, соціально-психологічна адаптація включає комплекс особистісних характеристик, які визначають успішність взаємодії із суспільством. До таких характеристик належать:

- Нервово-психічна стійкість – здатність особистості протистояти стресовим ситуаціям.
- Рівень розвитку особистості – ступінь її соціальної зрілості та самореалізації.
- Самокритичність та самооцінка – адекватне сприйняття власних можливостей та поведінки.
- Відчуття соціальної підтримки – усвідомлення своєї значущості для оточення.
- Досвід соціальної взаємодії – навички спілкування та побудови стосунків у суспільстві.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація особистості залежить як від зовнішніх умов, так і від індивідуальних особливостей людини, її життєвого досвіду, рівня емоційної стійкості та вміння взаємодіяти з соціальним середовищем[5;6; 12; 21].

І. Гілецька розглядає адаптацію як процес, що базується на поєднанні свідомого і неусвідомленого моделювання власної поведінки. Це дозволяє особистості виробляти індивідуальну стратегію та тактику задля досягнення бажаного результату. На формування цілей впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори:

- Зовнішні регулятори – це норми поведінки, правила, вимоги та соціальні очікування.
- Внутрішні регулятори – це інтереси, потреби та цінності особистості [12].

О. Кокун виділяє дві групи чинників, що впливають на успішність адаптації:

1. Суб'єктивні фактори – вік, стать, фізіологічні та психологічні особливості особистості.
2. Фактори середовища – умови діяльності, особливості суспільного устрою [19].

За Л. Боярином, рівень успішності соціально-психологічної адаптації визначається як особистісними характеристиками, так і складністю навколишнього середовища. Чим більше змін і нестабільності в оточенні, тим складніший процес адаптації [5].

В. Семиченко виділяє низку чинників, які можуть ускладнювати адаптацію на індивідуальному рівні, зокрема:

- Відсутність навичок самореалізації,
- Невміння усвідомлювати вимоги до інтеграції діяльності,
- Схильність фокусуватися на негативних аспектах життя,
- Відчуття розлуки з сім'єю або звичним оточенням,
- Конфлікти з колегами, недостатня психологічна підготовка,
- Відсутність мотивації до подолання труднощів.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація є багатофакторним процесом, що залежить як від внутрішніх особливостей особистості, так і від зовнішніх умов її соціального середовища.

І. Георгієва виділила три основні механізми, які забезпечують соціальну адаптацію особистості:

1. Когнітивний механізм – охоплює психічні процеси, пов'язані з пізнанням (мислення, увага, пам'ять, сприйняття).
2. Емоційний механізм – включає різні емоційні стани, які супроводжують адаптацію (занепокоєння, співчуття, тривога).
3. Поведінковий механізм – проявляється у діях особистості, спрямованих на її активну участь у соціальному середовищі.

О. Ткачишина поділила чинники соціально-психологічної адаптації у кризових ситуаціях на зовнішні та внутрішні.

- Зовнішні чинники – ті, що не залежать від особистості:

- Психотравмуючі події, екстремальні ситуації.
- Соціальні обставини та наявність підтримки.

- Вплив соціально-психологічних явищ (чутки, фейкова інформація, паніка), які можуть дезорганізувати та дезорієнтувати особистість.

- Внутрішні чинники – ті, що залежать від самої особистості:

- Індивідуально-психологічні особливості.
- Особливості когнітивної та емоційної сфери.
- Психічна саморегуляція, навички самоконтролю.
- Самооцінка, особистісна зрілість, життєвий досвід.

I. Каськов виділив основні фактори, що можуть ускладнювати процес адаптації:

- Нові умови проживання.
- Відсутність знайомих та близьких.
- Різка зміна діяльності.
- Конфліктні ситуації з оточуючими.
- Низький рівень самореалізації.

Таким чином, успішна соціально-психологічна адаптація особистості залежить від взаємодії її внутрішніх якостей та зовнішніх умов, а також від наявності ресурсів для подолання кризових ситуацій.

1.3. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців

Проблема соціально-психологічної адаптації військових є особливо актуальною, оскільки цей процес передбачає активне пристосування людини до нового соціального середовища. Для військовослужбовця призов на службу є серйозним стресовим фактором, оскільки відбувається різка зміна умов життя, соціального оточення, а також з'являється віддаленість від сім'ї та друзів.

Визначення соціально-психологічних чинників адаптації є важливим для психологічного супроводу військових. Під час служби вони проходять першу фазу адаптації – пристосування до бойових умов, а після повернення до цивільного життя відбувається соціально-психологічна

реадаптація, що означає повторне звикання до звичайних соціальних умов. [7; 8; 9; 43; 54].

За І. Приступою, перший етап адаптації військовослужбовців триває від чотирьох до шести місяців. У цей період відбувається:

- Формування нового світосприйняття.
- Набуття військових знань і технічних навичок.
- Встановлення міжособистісних відносин з колегами.

Цей етап є одним із найважливіших у розвитку особистості військовослужбовця, але він супроводжується значним психологічним навантаженням. На початку служби військові часто відчують емоційний дискомфорт, тривожність, пригніченість, що є природною реакцією на різку зміну середовища.

Таким чином, адаптація військовослужбовців є складним процесом, що потребує належної підтримки з боку командування, психологів і соціальних служб як під час служби, так і після повернення до мирного життя.

Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців під час служби характеризується здатністю особистості мобілізувати свої внутрішні ресурси та використовувати особистісні якості завдяки внутрішній підтримці.

Дослідники Л. Доценко та Н. Максименко виділили кілька ключових компонентів адаптації:

1. Психофізіологічний компонент – пов'язаний із пристосуванням до фізичних та психологічних навантажень, що виникають під час служби.
2. Когнітивний компонент – відображає рівень знань і допомагає ефективно адаптуватися до навколишнього середовища.
3. Практичний компонент – включає розвиток необхідних навичок для досягнення цілей та задоволення потреб.

4. Соціально-психологічний компонент – відповідає за встановлення міжособистісних відносин, отримання соціального статусу та інтеграцію у військовий колектив.

5. Соціально-побутовий компонент – стосується вирішення побутових питань, таких як забезпечення житлом та організація вільного часу [15].

Згідно Л. Доценко та Н. Максименко оптимальними особистісними якостями для адаптації військовослужбовців є:

- Низький рівень тривожності – дозволяє адекватно сприймати реальність, підвищує стресостійкість і впевненість у своїх силах.
- Низький рівень агресивності – сприяє повазі до колег, комунікабельності, відсутності провокування конфліктів та емоційній стриманості.
- Низький рівень фрустрації – допомагає раціонально аналізувати ситуації, зберігати працездатність і правильно визначати цілі.

Таким чином, успішна адаптація військовослужбовців залежить не лише від зовнішніх умов, а й від їхніх внутрішніх ресурсів, психологічної стійкості та сформованих навичок соціальної взаємодії.

Л. Доценко та Н. Максименко виділяють чинники соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, що сприяють успішній адаптації та чинники, що її ускладнюють [15].

Позитивні чинники, що сприяють успішній адаптації:

1. Виробничі чинники – правильна організація робочого процесу, що сприяє комфортній адаптації.
2. Особистісні чинники – психологічні характеристики, тип темпераменту, особливості характеру та його акцентуації.
3. Престижність професії – важливий аспект, що впливає на адаптацію поза межами службової діяльності.

Чинники, що ускладнюють адаптацію:

1. Нові умови проживання.

2. Відсутність знайомих та рідних поруч.
3. Зміна професійної діяльності.
4. Конфлікти з керівництвом або колегами.
5. Низький рівень самореалізації [15].

В. Кондрюкова та І. Слюсар досліджували адаптацію військовослужбовців силових структур після завершення служби. Вони зазначають, що успішність цього процесу залежить від балансу між потребами людини та вимогами соціального середовища. Якщо колишній військовий не знаходить свого місця в суспільстві або стикається з труднощами самореалізації, адаптація може бути значно ускладненою.

Отже, ефективна соціально-психологічна адаптація військовослужбовців вимагає як зовнішньої підтримки (організаційних умов, підтримки близьких), так і внутрішньої стійкості, що включає психологічну гнучкість, самоконтроль і здатність до самореалізації.

Успішність соціально-психологічної адаптації військовослужбовців залежить від як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників життєвого досвіду. Вона визначається за такими критеріями:

- Емоційний стан – рівень фрустрації, здатність контролювати емоції, психічна стійкість.
- Вольові якості – рівень самоконтролю.
- Поведінкові особливості – гнучкість, самоприйняття та здатність приймати інших.

Один із ключових аспектів адаптації – це взаємостосунки військового з рідними. Дослідження Н. Дембицької та Т. Яблонської свідчать, що в процесі реадаптації військові переглядають свої соціальні ролі, поступово відмовляючись від норм і моделей поведінки, які були прийнятними під час служби, але не відповідають цивільному життю.

За даними Л. Бегези, Г. Пріба та Я. Расвської, характер адаптації залежить від індивідуально-психологічних особливостей особистості, таких як сила волі, здатність долати стресові ситуації, швидкість і стійкість

психічних процесів, а також ціннісні орієнтації. Ці чинники значною мірою визначають, наскільки легко військовий інтегрується у цивільне середовище [43].

В. Мозговий вважав, що дослідження соціально-психологічних чинників, які впливають на адаптацію військовослужбовців, є важливим елементом психологічного супроводу. Вивчення цих чинників дозволяє:

1. Визначити основні фактори, які найбільше впливають на адаптацію військових.
2. Створити програму, спрямовану на розвиток ідентифікаційних механізмів особистості для успішного проходження служби.

У своїх дослідженнях він виділив ключові соціально-психологічні чинники, що впливають на військовослужбовців:

- підтримка з боку рідних, товаришів та офіцерів,
- особистісні якості,
- дотримання режиму дня, участь у спортивних і культурних заходах,
- навчання та професійна підготовка,
- робота психолога,
- зустрічі зі священнослужителями [38; 39].

На думку психологів О. Мартинюк, А. Салія та В. Тюріна, соціально-психологічна адаптація полягає у здатності військового ефективно взаємодіяти як у формально-ділових, так і в неформальних відносинах. Вони вважають, що успішність цього процесу залежить від:

- дотримання розпорядку дня,
- знання своїх прав та обов'язків,
- віку військового,
- наявності сім'ї.

О. Мельник, досліджуючи вікові особливості адаптації військових, які брали участь у бойових діях, виділив низку індивідуальних та

соціально-психологічних чинників, що впливають на їхню адаптацію. Серед них:

- Психологічне благополуччя – переживання за власне життя, що впливає на адаптаційні процеси, а також здатність сприймати світ з позитивної точки зору.

- Копінг-стратегії – можливість взаємодії військового із ситуацією, його реакція на події та використання власних ресурсів.

- Життєстійкість – здатність ефективно діяти в стресових умовах.

- Ризильєнтність – вміння справлятися з негативними емоціями, що виникають у травматичних ситуаціях, для запобігання дезадаптації. Також передбачає використання навичок посттравматичного зростання у мирному житті.

Посттравматичне зростання – позитивні зміни, що відбуваються після кризових ситуацій, переоцінка власних цінностей і життєвих пріоритетів, формування нових смислів та можливість бачити переваги життя.

Результатом успішної соціально-психологічної адаптації є сформована адаптованість особистості, що забезпечує:

- безконфліктне та продуктивне виконання професійних обов’язків,
- задоволення соціальних потреб,
- конструктивне ставлення до соціальних очікувань,
- можливості для самореалізації та творчості [36].

Є. Гуманна підкреслює, що важливим чинником успішної адаптації військових як у службі, так і в цивільному житті є стресостійкість та емоційно-вольова саморегуляція. За її словами, низький рівень вольової регуляції в умовах професійної діяльності, що вимагає високої відповідальності та подолання стресу, може призвести до: порушення координації рухів, розгубленості, уповільнення реакцій, зниження критичного мислення, розладів сприйняття та уваги, дезорієнтації у часі та просторі.

Таким чином, розвиток стресостійкості та навичок саморегуляції є критично важливими для ефективної адаптації військових до бойових умов і мирного життя.

Дія стресу для військовослужбовця вимагає енергетичних затрат для організму. Тому й під дією стресових ситуацій вимагається від військовослужбовця витримка, емоційна стійкість та опірність до стресових ситуацій. Є Гуменна у своїй праці описала, як стрес діє на організм, а також як негативно впливає на виконання завдань військовослужбовцем: «через стрес відбуваються зміни у вищій нервовій діяльності в сторону збудження або гальмування, все залежить від індивідуальних особливостей індивіда. Стресори негативно діють на організм та викликають, посилення пульсу, підвищення рівня адреналіну в крові та призводить до виснаження організму, а також до зниження активності і нездатності приймати важливих рішень», тому й військовослужбовцям потрібно розвивати стресостійкість, щоб незважаючи на різні стресові ситуації, особистість вміє швидко реагувати на різні кризові умови діяльності.

Отже на процес соціально-психологічної адаптації впливають різні чинники, як позитивні так і негативні. Також вагомий внесок в процес адаптації відіграє і минуле особистості.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

2.1 Організація та методичний апарат дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців

Організація дослідження передбачала створення програмно-методичного забезпечення та реалізацію дослідження у структуровано-логічній послідовності. Постановка завдань включала розробку комплексної та системної програми проведення дослідження.

Процес емпіричного дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців складався з чотирьох етапів.

На першому етапі, спираючись на попередній аналіз проблеми та результати її вивчення, було визначено напрям дослідження, сформульовано його мету й завдання, окреслено об'єкт і предмет, обрано методи дослідження, а також визначено можливі джерела інформації.

Другий етап був зосереджений на аналізі особливостей соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців у сучасній психологічній науці. У межах цього етапу було досліджено наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, що дало змогу оцінити рівень вивченості проблеми, систематизувати основні наукові підходи до її розуміння та сформувати категорійно-понятійний апарат дослідження.

Отримані результати стали основою для визначення конкретних завдань, розробки програми дослідження, збору матеріалу, уточнення етапів роботи, вибору методів, що відповідали меті й завданням, а також проведення кількісного та якісного аналізу зібраних даних.

Для досягнення поставлених цілей було використано такі методи: Теоретичні – аналіз проблеми через вивчення наукової літератури, порівняння, абстрагування, систематизацію та узагальнення отриманої

інформації; емпіричні – застосування комплексу психодіагностичних методик; методи математичної статистики – для обробки та аналізу отриманих результатів.

Комплекс психодіагностичних методик: БОО «Адаптивність» (МЛО-АМ), Експрес опитувальник МПС (24), Опитувальник бойового стресу Блінова О.А., Міссісіпська шкала ПТСР.

Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність», розроблений Маклаковим і Черм'яніним (1993), призначений для оцінки адаптаційних можливостей особистості шляхом аналізу її психофізіологічних та соціально-психологічних характеристик. Інструмент дозволяє виявити особливості психічного та соціального розвитку індивіда.

Опитувальник рекомендується для використання в контексті професійного психологічного відбору, супроводу навчальної та трудової діяльності. Він містить 165 питань і має чотири структурні рівні, що дозволяє отримувати інформацію різного обсягу та змісту.

Структура опитувальника:

Шкали 1-го рівня – відповідають базовим шкалам MMPI та допомагають визначити типологічні характеристики особистості та акцентуації характеру.

Шкали 2-го рівня – аналогічні шкалам опитувальника «Деадаптаційні порушення» та використовуються для виявлення психічних і поведінкових дезадаптацій.

Шкали 3-го рівня – оцінюють поведінкове регулювання, комунікативний потенціал (КП) і моральну нормативність (МН).

Шкали 4-го рівня – дозволяють визначити особистісний адаптаційний потенціал (ОАП).

Для профорієнтаційного консультування рекомендується аналіз результатів 3-го та 4-го рівнів.

Теоретичні основи:

Концепція тесту базується на розумінні адаптації як динамічного процесу пристосування індивіда до соціального середовища. Успішність адаптації залежить як від генетичних особливостей нервової системи, так і від виховання, поведінкових стереотипів та рівня самооцінки. Недостатньо сформоване або викривлене уявлення про себе може призвести до труднощів адаптації, що проявляється у підвищеній конфліктності, проблемах у сприйнятті соціальної ролі та погіршенні психоемоційного стану.

Адаптація людини залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів: фізіологічного стану, соціального досвіду, життєвих установок тощо. Реакції на ті самі події можуть бути різними, але в межах певної норми, яка визначає ефективність соціально-психологічної адаптації. Саме цей рівень відповідності забезпечує особистісний адаптаційний потенціал (ОАП).

Ключові складові ОАП:

- Поведінкове регулювання (ПР) – здатність людини керувати власною взаємодією із зовнішнім середовищем. Включає рівень самооцінки, стійкість нервової системи та соціальну підтримку.

- Комунікативний потенціал (КП) – відображає вміння вибудовувати міжособистісні відносини, контактувати та досягати взаєморозуміння з іншими людьми. Визначається досвідом спілкування та рівнем конфліктності.

- Моральна нормативність (МН) – забезпечує здатність особистості приймати соціальну роль. Вона включає дві складові: сприйняття моральних норм поведінки та ставлення до вимог соціального середовища.

Таким чином, опитувальник «Адаптивність» дозволяє комплексно оцінити особистість з точки зору її адаптаційного потенціалу та визначити чинники, що впливають на ефективність соціальної взаємодії.

«Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану».

Експрес-опитування щодо визначення рівня МПС проводиться за кількісними показниками відповідно до наступних критеріїв:

- критерії моральної налаштованості;
- критерії емоційно-вольової налаштованості;
- критерії мотиваційної готовності;
- критерії функціональної готовності;
- критерії фахової здатності;
- критерії об'єктивних і суб'єктивних чинників.

- Моральна налаштованість — це орієнтація військовослужбовців на певні цінності та переконання, які визначають їхню поведінку. Вона відображає внутрішню готовність особового складу виконувати покладені на нього завдання.

- Емоційно-вольова налаштованість охоплює сукупність емоцій, почуттів, установок і вольових якостей, що впливають на поведінку військовослужбовців. Вона відображає прагнення особового складу виконувати службові завдання та виявляє рівень позитивних, нейтральних або негативних емоцій. Цей показник може допомогти оцінити емоційний аспект синдрому професійного вигорання.

- Мотиваційна готовність визначається наявністю мотивів, потреб, цілей, інтересів і рівнем прагнень, які впливають на професійну діяльність військових. Вона дозволяє оцінити рівень професійного вигорання, зокрема такі його прояви, як байдужість та втрата мотивації до виконання службових обов'язків.

- Функціональна готовність оцінюється за такими критеріями: психофізіологічний стан, здатність адекватно реагувати на змінні обставини, а також уміння керувати власними діями та психологічним станом у службових і бойових ситуаціях.

- Фахова здатність включає професійні знання, навички, уміння та необхідні особистісні якості, що забезпечують ефективне виконання службових обов'язків. Вона також відображає ставлення військовослужбовця до своєї роботи.

На морально-психологічний стан (МПС) особового складу впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. Серед них важливими для оцінки професійного вигорання є рівень задоволеності матеріальним, речовим, майновим і продовольчим забезпеченням.

Під час експрес-опитування для визначення рівня МПС критерії оцінюються на основі середньоарифметичного значення балів, які виставляє військовослужбовець за шкалою від 0 до 10 (де 0 — мінімальна оцінка, а 10 — максимальна).

Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ)

Методологічною основою опитувальника є низка наукових підходів і концепцій, що пояснюють природу стресу та його вплив на психіку людини. Зокрема, він спирається на концепцію стресу, розроблену Г. Сельє, а також на дослідження бойового стресу, проведені Р. Абдурахмановим, Л. Китаєво-Смиком та О. Караяні. Важливими теоретичними засадами є концепція «травматичного неврозу» З. Фрейда, дослідження посттравматичних стресових розладів М. Горовіца, а також розуміння бойової психічної травми, сформоване М. Решетніковим, С. Литвинцевим, Е. Снедковим та О. Рєзніком. Крім того, методологія опитувальника включає концепцію існування і саморозвитку особистості С. Максименка та багатовимірну модель психологічного виживання після сильного стресу BASIC Ph, розроблену М. Лаадом та іншими дослідниками.

Оцінювання рівня бойового стресу проводиться за трьома рівнями, залежно від отриманих балів:

- Бойовий стрес низької інтенсивності – 1,0–2,66 бали. Цей рівень свідчить про високу адаптованість військовослужбовця до впливу стресових факторів.

- Бойовий стрес середньої інтенсивності – 2,66–3,91 бала. Вказує на середній рівень здатності справлятися зі стресовими ситуаціями.

- Бойовий стрес високої інтенсивності – 3,91–5,0 бала. Відображає найнижчу адаптованість до дії бойових стресорів.

Структура опитувальника:

Субшкала №1 – призначена для діагностики гострих стресових розладів (ГСР) та посттравматичних стресових розладів (ПТСР). Висока оцінка за цією субшкалою (5 балів) може свідчити про ймовірність наявності ГСР або ПТСР (залежно від часу, що минув після критичного інциденту).

Субшкала №2 – відображає ресурсний блок (РБ). Містить питання, що оцінюють здатність військовослужбовця долати стресові ситуації на когнітивному, афективному та поведінковому рівнях.

Субшкала №3 – ФБЕВ (Фактори безпосереднього емоційного впливу). Визначає стрес-фактори, що мають прямий емоційний вплив на військовослужбовця.

Субшкала №4 – ФОЕВ (Фактори опосередкованого емоційного впливу). Оцінює непрямий емоційний вплив стрес-факторів на особистість військовослужбовця.

В опитувальнику наведені три основні стадії розвитку стресу для кращого розуміння отриманих результатів.

Перша стадія стресу: низький рівень (1,0–2,66 бала). Аларм-стадія («мобілізація по пожежній тривозі»)

На цій початковій стадії організм активує свої адаптаційні ресурси, що проявляється у напруженості та настороженості. Вона виконує функцію підготовки до наступного етапу, тому її також називають «передстартовою готовністю».

Тривалість: від кількох годин до двох діб.

Для глибшого розуміння впливу стресу на психіку військовослужбовців пропонується ознайомитися з наступними матеріалами: Таблиця 2.1. – демонструє зміни у психічних сферах особистості на різних стадіях стресу; Таблиця 2.2. – містить характеристики стресових розладів залежно від часу їх прояву (гострі, відстрочені, хронічні форми).

Таблиця 2.1.

Таблиця змін у психічних сферах особистості

Рівні стресу	Характеристика	Психічні сфери		
		Когнітивна	Афективна	Поведінкова
Низький	Розкриття адаптаційних ресурсів і резервів	Адекватне оцінювання обстановки	Здатність управляти своїми емоціями	Стан «стартової готовності» і початок наполегливої служби
Середній	Витрати ресурсів і резервів	Напружена робота свідомості з ознаками втоми у вигляді проблем з пам'яттю, швидкістю обробки інформації та ін.	Фіксуються окремі прояви неконтрольованих емоцій	Стабільність поведінки з ознаками легкої дратівливості, депресивності або агресивності)
Високий	Потребує зовнішньої допомоги у вигляді підтримки або у формі усунення стресора, який виснажує організм	Ознаки професійного вигорання (симптоми): • <i>Психофізичні</i> : відчуття постійної втоми, часті безпричинні головні болі, повне або часткове безсоння та ін. • <i>Соціально-психологічні</i> : байдужість, нудьга, пасивність і депресія, підвищена дратівливість, часті нервові «зриви» та ін.	Ознаки емоційного вигорання (симптоми): • <i>Фізичні</i> : (фізична втома, виснаження, безсоння та ін. • <i>Емоційні</i> : (брак емоцій, песимізм, байдужність та ін. • <i>Поведінкові</i> : байдужність до харчування; нещасні випадки - падіння, травми, аварії тощо; виправдання вживання алкоголю, ліків та ін. • <i>Інтелектуальні</i> :	Вектор змін поведінки від глибокої депресії і загальмованості до ауто і зовнішньої агресії на оточуючих

		Поведінкові: відчуття, що служба стає все важчою, а виконувати її - все важче; невіра в покращення, байдужість до результатів та ін	зниження інтересу до альтернативних підходів у вирішенні проблем, апатія, втрата інтересу до життя та ін. Соціальні: низька соціальна активність, зниження інтересу до дозвілля та ін.	
--	--	---	---	--

Таблиця 2.2.

Класифікація стресових розладів за часовими характеристиками

Гострий стресовий розлад	Діагностується в період від двох днів до одного місяця після травматичного інциденту
Посттравматичний стресовий розлад	Діагностується не раніше, ніж через місяць. ПТСР виникає після ГСР або латентного періоду, який може тривати від кількох тижнів до 6 місяців або до декількох років. Перебіг ПТСР визначається як гострий, коли симптоми зберігаються впродовж менше трьох місяців, і хронічний, коли симптоми зберігаються три і більше місяці. У випадках, коли початок симптомів спостерігається через 6 місяців після травматичної події, розлад визначається як ПТСР з пізнім проявом.

Фази першої стадії

1. Фаза шоку – різке порушення роботи організму через психічне потрясіння або фізичне пошкодження внаслідок бойових дій. Якщо вплив стресового чинника є надто сильним, ця фаза може завершитися летальним наслідком у перші години або дні.

2. Фаза протишоку – активізація захисних механізмів організму.

– За умови достатніх адаптаційних можливостей організм переходить до цього етапу, мобілізуючи внутрішні ресурси.

– Фізичний і психологічний стан покращується, спостерігається емоційний підйом.

Однак жоден організм не може перебувати в цьому стані постійно. Якщо стресовий фактор є надто сильним або тривалим, стрес переходить у наступну стадію.

Друга стадія стресу: середній рівень (2,66–3,91 бали). Стадія резистентності (опору).

На цьому етапі організм продовжує активно боротися зі стрес-факторами, використовуючи свої адаптаційні резерви. Він пристосовується до підвищених вимог, підтримуючи стабільний стан.

Тривалість залежить від: індивідуального рівня стресостійкості та швидкості адаптації; сили та тривалості дії стрес-факторів; зовнішніх та внутрішніх умов життєдіяльності.

Прояви другої стадії: людина відчуває себе прийнятно, хоча вже немає емоційного підйому, як у першій стадії; відбувається своєрідне «впрацювання», що дозволяє адаптуватися до складних умов; організм продовжує витрачати енергію на підтримку рівноваги; може почати накопичуватися втома, особливо якщо стресовий чинник не зникає.

Подальший розвиток подій:

- Якщо стрес припиняється або стає контрольованим – стан стабілізується, і організм поступово відновлюється.

- Якщо ж стресор діє надто довго – резерви виснажуються, і настає третя стадія – виснаження.

Третя стадія стресу: високий рівень (3,91–5,0 балів). Стадія виснаження (втрата резистентності).

На цьому етапі адаптаційні ресурси організму вичерпані, а фізіологічний і психологічний захист порушений. Виникає дисбаланс між стресовими впливами та здатністю організму реагувати на них.

Основні прояви третьої стадії: втрата здатності захищатися від стресу; відчуття фізичного та емоційного виснаження; на відміну від першої стадії, яка мобілізувала організм, третя стадія більше нагадує «заклик про допомогу», яка може надійти тільки ззовні (у формі підтримки або

усунення стресора); якщо стресовий чинник не усунуто, з'являються глибокі психологічні порушення.

Наслідки третьої стадії:

- Якщо на першій та другій стадіях спостерігаються окремі ознаки ГСР і ПТСР, то на третій стадії вони вже формують єдиний синдром із серйозними наслідками для психічного та фізичного здоров'я.

Без належного втручання третя стадія може призвести до хронічного стресу, депресії, нервових зривів і значного погіршення стану здоров'я.

Шкала бойового стресу (інтегральний показник) має наступний вигляд.

Шкала бойового стресу:

1,0.....	2.66.....	3.91.....	5,0
Низький	Середній	Високий	

Міссісіпська шкала ПТСР (військовий варіант) – опитувальник, що спеціально розроблений для діагностики рівня прояву посттравматичних стресових реакцій у військових. Методика містить 35 тверджень, кожне з яких оцінюється від 1 до 5 балів шкалою Лікерта.

Загальний бал вираховується шляхом підсумовування всіх відповідей, що дозволяє оцінити рівень впливу пережитого травматичного досвіду. Шкала охоплює чотири основні категорії, три з DSM (Керівництва з діагностики та статистики психічних розладів):

- «Симптоми вторгнення»
- «Уникнення»
- «Фізіологічна збудливість»
- «Почуття провини та наявність суїцидальних думок».

Міссісіпська шкала (Mississippi Scale for Combat-Related PTSD) дійсно є одним із надійних інструментів для оцінки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Вона має такі важливі психометричні характеристики:

Висока сенситивність та специфічність – шкала ефективно виявляє осіб із ПТСР та мінімізує помилкові результати.

Високий підсумковий бал за шкалою – дозволяє більш точно оцінити тяжкість симптомів.

Кореляція з клінічним діагнозом ПТСР – підтверджує її достовірність та ефективність у скринінгу й діагностиці розладу.

Це робить її корисним інструментом для оцінки стану ветеранів бойових дій та осіб, які пережили травматичні події.

Вибірку дослідження склали військовослужбовці військової частини А7028. Загальна кількість досліджуваних – 34 особи. Дослідження проводилось у 2024 році у 2 етапи – первинне та повторне – через 2 місяці.

На третьому етапі дослідження було проведено емпірико-діагностичний аналіз. Цей етап включав підготовку до діагностичних процедур, розробку та уточнення інструкцій для респондентів, їхню попередню перевірку на доступність і зрозумілість, а також безпосередню діагностику учасників дослідження. Основною метою цього етапу було вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Зібрані дані були піддані статистичному аналізу із застосуванням програмного забезпечення Statistica. Результати опрацювання подано у вигляді схем, таблиць, діаграм та рисунків.

Заключний, четвертий етап дослідження полягав в узагальненні та систематизації отриманих даних, що дозволило сформулювати остаточні висновки магістерського дослідження.

2.2. Результати дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців

Теоретичний аналіз проблеми та розроблена програма емпірико-діагностичного дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, потребують чіткої послідовності у зборі, аналізі та інтерпретації отриманих результатів.

З метою вивчення психологічних особливостей соціально-психологічної адаптації військовослужбовців було використано методики діагностики адаптаційних можливостей особистості, критеріїв морально-психологічного стану, рівня бойового стресу, рівня впливу пережитого трамівного досвіду. У дослідженні використовувалось 4 методики.

Аналізуючи отримані результати слід зазначити, що дослідження проводилось двічі (другий раз через 2 місяці).

Групу досліджуваних склали військовослужбовці – респонденти чоловічої статі (загальна кількість – 34 особи). Вік досліджуваних обох груп – 27- 43 роки, середній вік досліджуваних – 36,8 років.

Проаналізуємо результати дослідження за проведеними методиками. Групу досліджуваних, де дослідження проводилось вперше означимо як групу А, повторне дослідження респондентів означимо групу Б.

Фіксація середньогрупових показників за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» в кожній експериментальній групі демонструє певні відмінності їх прояву. Середньогрупові результати представлено на рис. 2.1.

Отже, згідно отриманих результатів можемо констатувати, що:

- середньогруповий показник «Поведінкова регуляція» у групі А становить $\Sigma=4,7$ балів, у групі Б – $\Sigma=5,6$ балів;
- середньогруповий показник «Комунікативний потенціал» у групі А становить $\Sigma=6,7$ балів, у групі Б – $\Sigma=5,6$ балів;
- середньогруповий показник «Моральна нормативність» у групі А становить $\Sigma=6,7$ балів, у групі Б – $\Sigma=6,3$ бали;

- середньогруповий показник «Військово-професійна спрямованість» у групі А становить $\Sigma=7,4$ бали, у групі Б – $\Sigma=6,5$ балів;
- середньогруповий показник «Шкала схильності до девіантних форм поведінки» у групі А становить $\Sigma=7,6$ балів, у групі Б – $\Sigma=6,2$ бали;
- середньогруповий показник «Шкала суїцидального ризику» у групі А становить $\Sigma=7,3$ балів, у групі Б – $\Sigma=6,5$ балів.

Аналізуючи отримані дані, можемо зазначити, що як у групі А, так і в групі Б виявлений достатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості, що основному відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

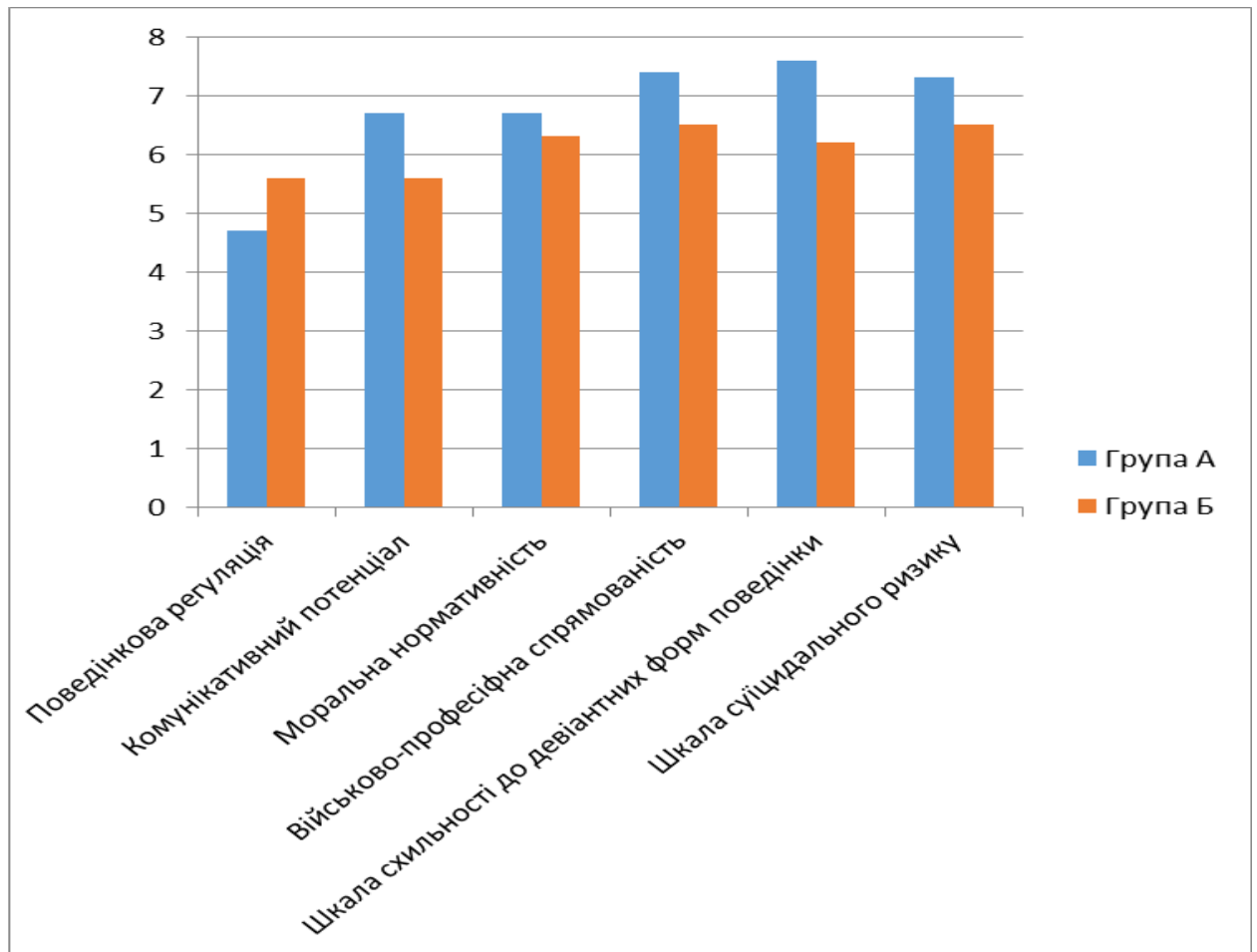

Рис.2.1. Середньогрупові показники за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»

Розглянемо відсотковий аналіз отриманих результатів за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (Рис. 2.2.)

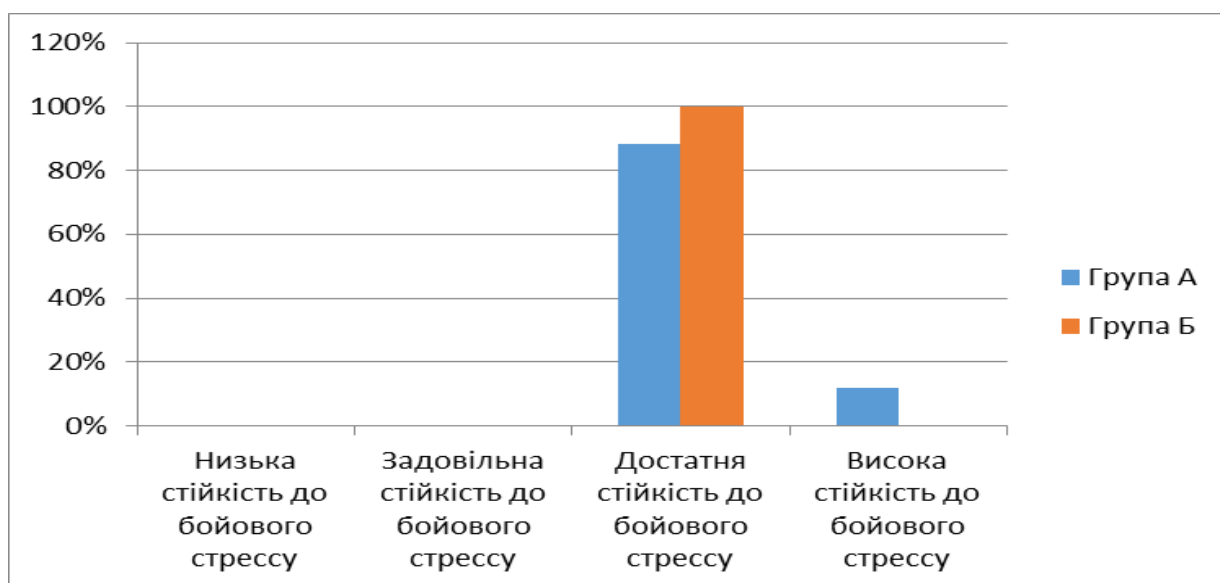

Рис.2.2. Відсоткові значення за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»

Отримані результати засвідчують, що у 11,7% вибірки групи А виявлено високий рівень стійкості до бойового стресу та у 88,3% вибірки – рівень достатньої стійкості до бойового стресу. У групі Б – у 100% вибірки виявлено достатній рівень стійкості до бойового стресу.

Військовослужбовці, що мають високу стійкість до бойового стресу відповідно відзначаються високим рівнем адаптаційних можливостей. Вони характеризуються високою працездатністю як у стандартних, так і в стресових умовах; демонструють стійкість до стресових факторів, легко встановлюють контакт із оточенням, неконфліктні, орієнтовані на соціально прийняті норми поведінки та дотримання корпоративних вимог. У повсякденній діяльності для них пріоритетними є інтереси групи, які вони ставлять вище за власні.

Особи, що мають достатню стійкість до бойового стресу характеризуються достатнім рівнем адаптаційного потенціалу. Вони зберігають стабільну працездатність у звичних умовах, проте за тривалого

психологічного навантаження можуть відчувати зниження ефективності. Вони без труднощів встановлюють міжособистісні контакти, не схильні до конфліктності, адекватно реагують на зауваження та в цілому дотримуються корпоративних норм. У своїй діяльності, як правило, керуються інтересами колективу, хоча власні потреби також відіграють значну роль.

Фіксація середньогрупових показників за методикою «Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану» в кожній експериментальній групі демонструє певні відмінності їх прояву. Середньогрупові результати представлено на рис. 2.3.

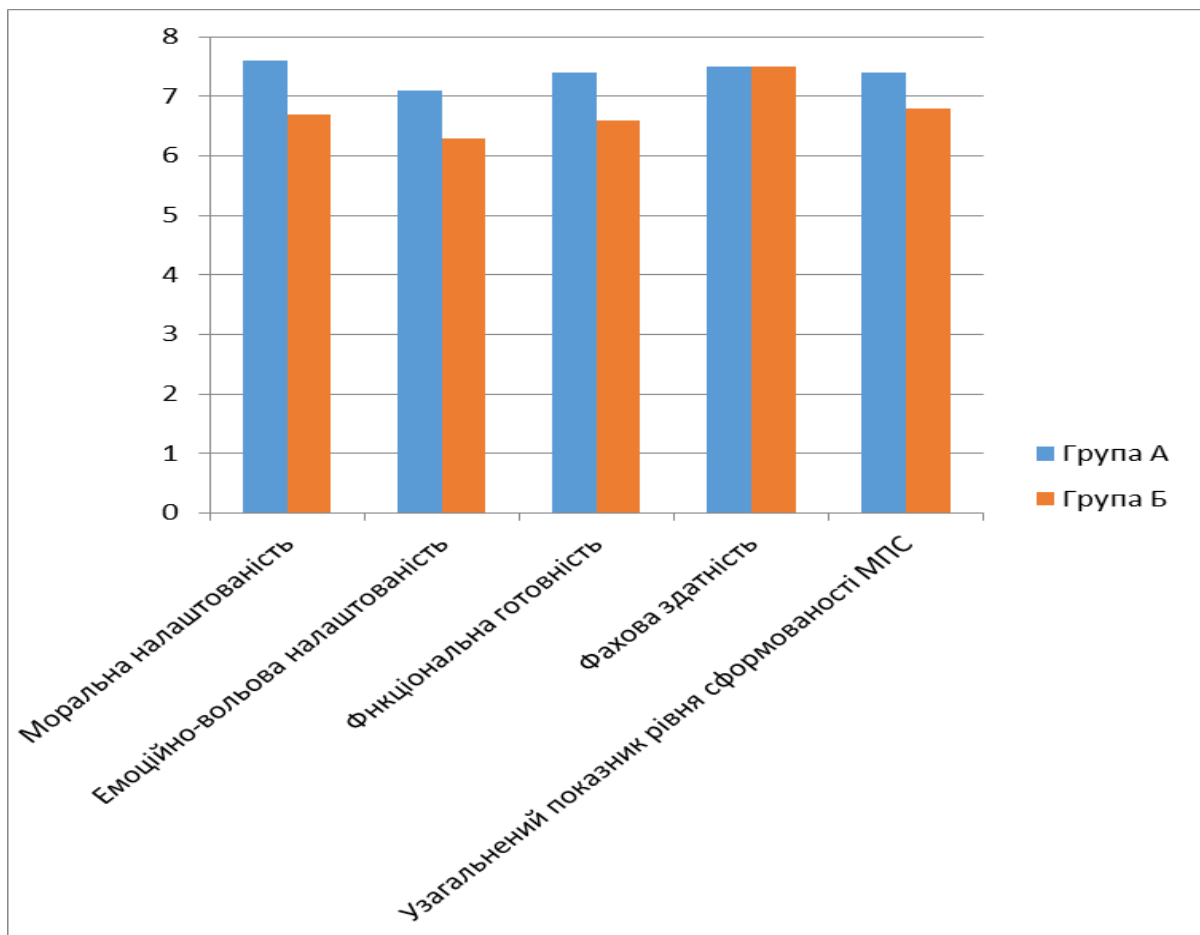

Рис.2.3. Середньогрупові показники за методикою «Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану»

Отже, згідно отриманих результатів можемо констатувати, що:

- середньогруповий показник «Моральна налаштованість» у групі А становить $\Sigma=7,6$ балів, у групі Б – $\Sigma=6,7$ балів;
- середньогруповий показник «Емоційно-вольова налаштованість» у групі А становить $\Sigma=7,1$ балів, у групі Б – $\Sigma=6,3$ балів;
- середньогруповий показник «Функціональна налаштованість» у групі А становить $\Sigma=7,4$ бали, у групі Б – $\Sigma=6,6$ балів;
- середньогруповий показник «Фахова здатність» у групі А становить $\Sigma=7,5$ балів, у групі Б – $\Sigma=7,5$ балів;
- середньогруповий показник «Узагальнений показник рівня сформованості МПС» у групі А становить $\Sigma=7,4$ бали, у групі Б – $\Sigma=6,8$ балів.

Розглянемо відсотковий аналіз отриманих результатів за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану» (Рис. 2.4.)

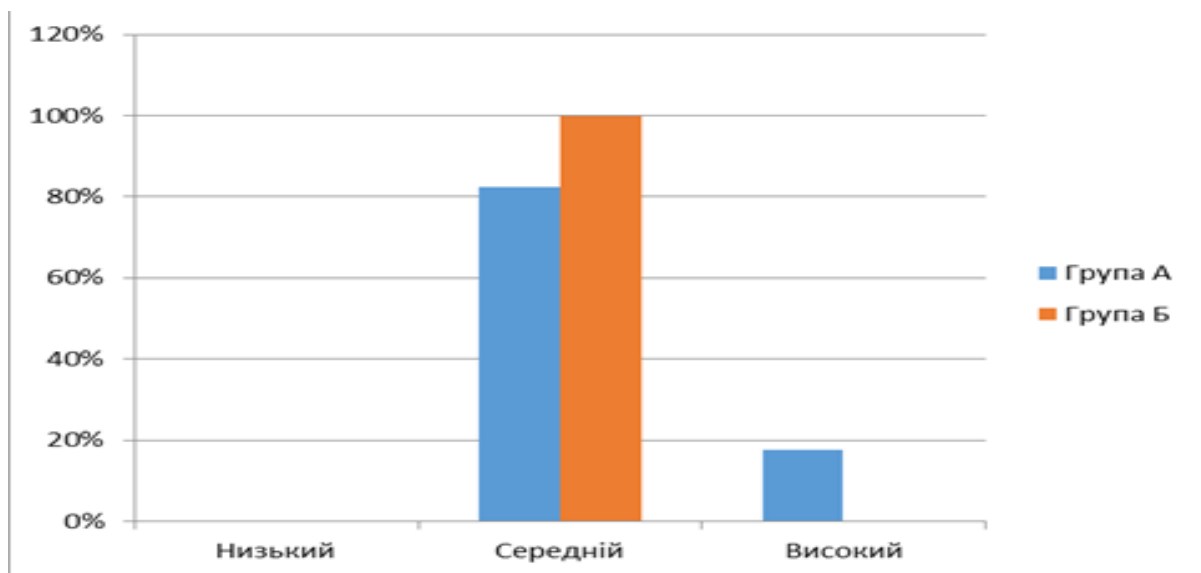

Рис.2.4. Відсоткові значення за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану»

Отримані результати засвідчують, що у 17,6% вибірки групи А виявлено високий рівень морально-психологічного стану та у 82,4% вибірки – середній. У групі Б – у 100% вибірки виявлено середній рівень моральнопсихологічного стану.

Аналізуючи отримані дані, можемо зазначити, що як у групі А, так і в групі Б виявлений достатньо високий рівень морального-психологічного стану військовослужбовців, що основному відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

Фіксація середньогрупових показників за методикою «Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ)» в кожній експериментальній групі демонструє певні відмінності їх прояву. Середньогрупові результати представлено на рис. 2.5.

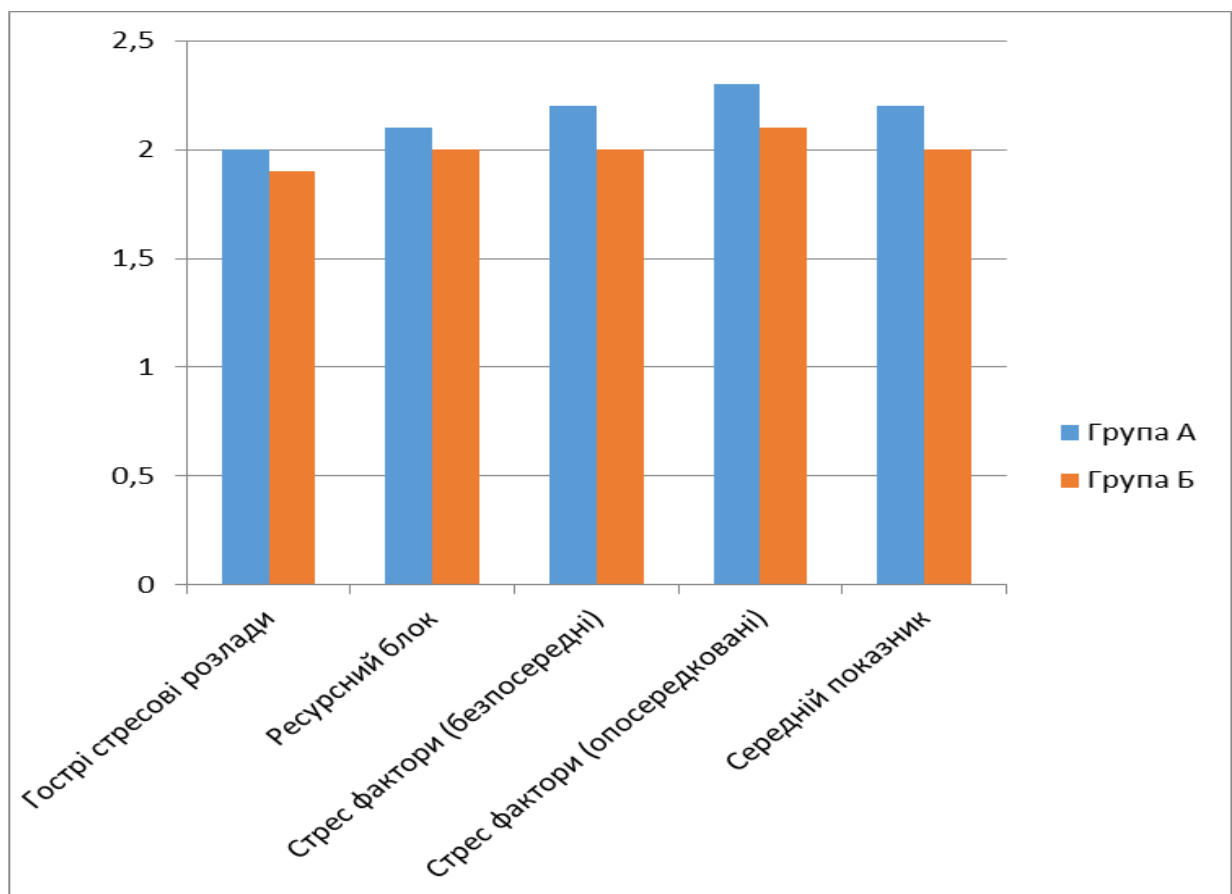

Рис.2.5. Середньогрупові показники за методикою «Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ)»

Отже, згідно отриманих результатів можемо констатувати, що:

- середньогруповий показник «Гострі стресові розлади» у групі А становить $\Sigma=2$ бали, у групі Б – $\Sigma=1,9$ балів;
- середньогруповий показник «Ресурсний блок» у групі А становить $\Sigma=2,1$ балів, у групі Б – $\Sigma=2$ бали;
- середньогруповий показник «Стрес фактори (безпосередні)» у групі А становить $\Sigma=2,2$ бали, у групі Б – $\Sigma=2$ бали;
- середньогруповий показник «Стрес фактори опосередковані» у групі А становить $\Sigma=2,3$ бали, у групі Б – $\Sigma=2,1$ бал;
- середньогруповий показник «Середній показник оцінки бойового стресу» у групі А становить $\Sigma=2,2$ бали, у групі Б – $\Sigma=2$ бали.

Аналізуючи отримані дані, можемо зазначити, що як у групі А, так і в групі Б виявлений такий показник як «Бойовий стрес низької інтенсивності», що основному відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

Розглянемо відсотковий аналіз отриманих результатів за методикою Багаторівневий особистісний опитувальник «Опитувальник для експертної оцінки та експрес-опитування особового складу щодо визначення морально-психологічного стану» (Рис. 2.6.)

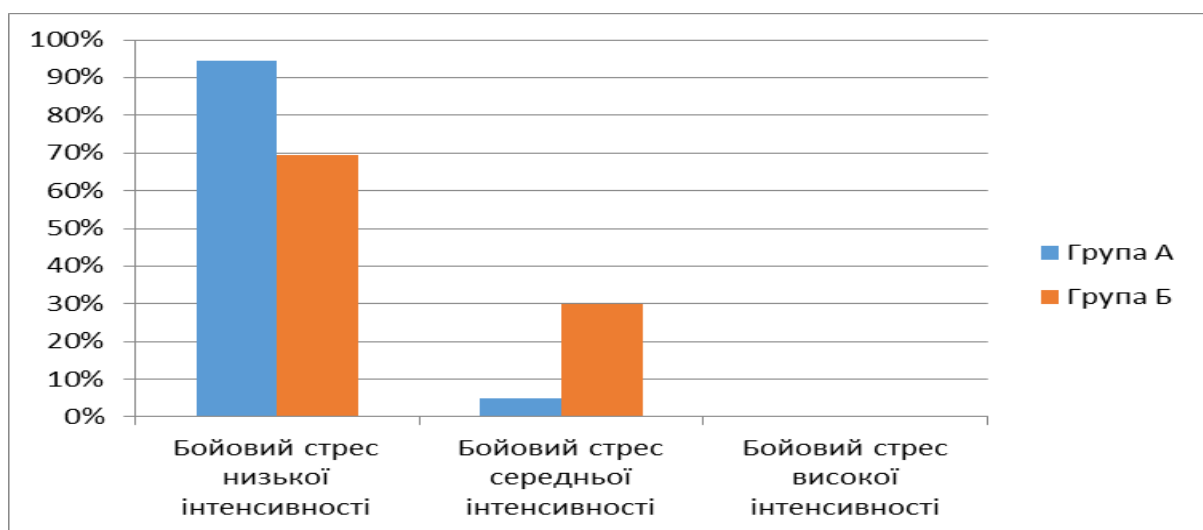

Рис.2.6. Відсоткові значення за методикою «Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ)»

Отримані результати засвідчують, що у 94,5% вибірки групи А виявлено бойовий стрес низької інтенсивності та у 5,5% вибірки – бойовий стрес середньої інтенсивності. У групі Б – у 69,5% вибірки виявлено бойовий стрес низької інтенсивності та у 30,5% респондентів виявлено бойовий стрес середньої інтенсивності.

«Бойовий стрес низької інтенсивності», або стадія, відома як аларм-реакція або «мобілізація за сигналом тривоги», характеризується активізацією адаптаційних ресурсів організму. У цей період людина перебуває в стані підвищеної напруги та настороженості. Фактично, це своєрідна підготовка до наступного етапу, тому її іноді називають «передстартовою готовністю».

Слід зазначити, що «Бойовий стрес низької інтенсивності» має дві фази: фаза шоку – це стан загального розладу функцій організму, спричинений психічним потрясінням або фізичним ушкодженням унаслідок бойової діяльності та фаза «протишоку» – якщо адаптаційні можливості організму достатні для протидії стресору, відбувається мобілізація захисних механізмів. Людина відчуває фізичну та психологічну стійкість, перебуває в піднесеному настрої. Водночас, якщо сила стресового впливу надмірна, фаза шоку може завершитися загибеллю організму протягом перших годин або днів. Оскільки жоден організм не здатний перебувати в стані тривоги безперервно, при тривалому або надмірному впливі стресора розпочинається наступна стадія адаптаційного процесу.

«Бойовий стрес низької інтенсивності» відповідає стадії резистентності (опору). Вона характеризується збалансованим використанням адаптаційних резервів, що дозволяє організму функціонувати в умовах підвищених вимог до його стійкості. Тривалість цього етапу залежить від природного потенціалу адаптації, стресостійкості людини, а також від сили та тривалості впливу стресових факторів. Реакція організму визначається не лише зовнішніми подразниками (якими можуть

бути події, предмети або значуща інформація), а й внутрішніми та зовнішніми умовами життєдіяльності. На цій стадії людина пристосовується до змін, оптимально витрачаючи енергію. Вона відчувається відносно стабільно, хоча без емоційного піднесення, характерного для попередньої фази. Виникає стан «впрацьованості», коли організм готовий до тривалого подолання труднощів. Однак може з'являтися відчуття втоми. Якщо стресовий чинник продовжує діяти занадто довго, ця стадія завершується або стабілізацією та відновленням, або переходом до фази виснаження, що є останньою в адаптаційному процесі.

Фіксація середньогрупових показників за методикою «Місісіпська шкала ПТСР (військовий варіант)» в кожній експериментальній групі демонструє певні відмінності їх прояву. Середньогрупові результати представлено на рис. 2.7.

Отже, згідно отриманих результатів можемо констатувати, що середньогруповий показник «Рівень прояву посттравматичних стресових реакцій» у групі А становить $\Sigma=77,8$ балів, у групі Б – $\Sigma=82,2$ бали, що свідчить про низький рівень прояву посттравматичних стресових реакцій у військових та відсутність симптомів ПТСР.

Рис.2.7. Середньогрупові показники за методикою Місісіпська шкала ПТСР (військовий варіант)

Розглянемо відсотковий аналіз отриманих результатів за методикою Місісіпська шкала ПТСР (військовий варіант) (Рис. 2.8.)

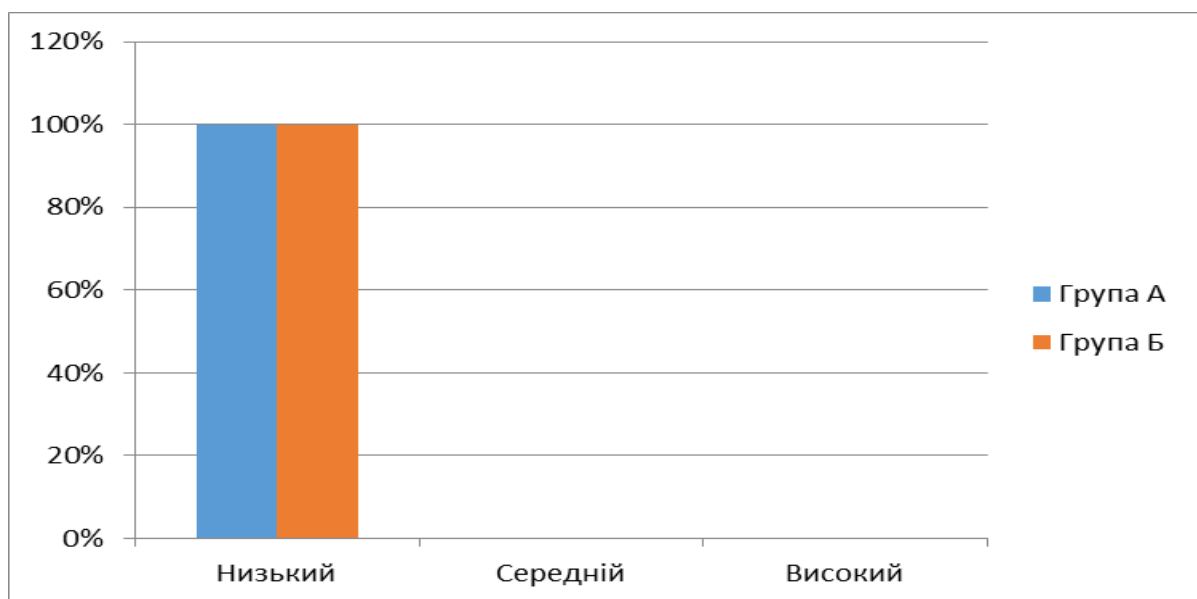

Рис.2.8. Відсоткові значення за методикою Місісіпська шкала ПТСР (військовий варіант)

Отримані результати засвідчують, що у 100% вибірки групи А та групи Б виявлено низький рівень прояву посттравматичних стресових реакцій. Такі результати можна пояснити тим, що досліджувані військовослужбовці ще не мають досвіду бойових дій, тому відповідно і не можуть переживати посттравматичні стресові реакції та симптоми ПТСР.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити низку важливих висновків щодо соціально-психологічної адаптації військовослужбовців.

Адаптаційні можливості та стійкість до бойового стресу

- Військовослужбовці обох груп демонструють достатній рівень адаптаційних можливостей, що дозволяє їм ефективно функціонувати в умовах бойової діяльності.
- У групі А виявлено 11,7% осіб із високим рівнем стійкості до бойового стресу та 88,3% – із достатнім рівнем. У групі Б 100% військовослужбовців мають достатній рівень стійкості, однак відсутні особи з високою стресостійкістю.

- Військовослужбовці з високим рівнем стійкості відзначаються високою працездатністю, стресостійкістю, неконфліктністю та соціальною орієнтованістю.

- Особи з достатньою стійкістю також демонструють ефективну адаптацію, однак можуть відчувати зниження працездатності при тривалому психологічному навантаженні.

Морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців

- У групі А 17,6% військовослужбовців мають високий рівень морально-психологічного стану, тоді як у 82,4% – середній рівень.

- У групі Б 100% військових мають середній рівень МПС, що свідчить про відсутність осіб із високим рівнем морально-психологічної готовності.

- Військовослужбовці групи А демонструють кращі показники моральної, емоційно-вольової та функціональної налаштованості, що може позитивно впливати на їхню бойову ефективність.

- Загалом, рівень морально-психологічного стану військових у двох групах відповідає вимогам бойової діяльності.

Інтенсивність бойового стресу

- В обох групах зафіксовано бойовий стрес низької інтенсивності, що відповідає стадії мобілізації адаптаційних ресурсів.

- У групі А 94,5% військовослужбовців мають низьку інтенсивність бойового стресу, а 5,5% – середню.

- У групі Б 69,5% військовослужбовців мають низьку інтенсивність бойового стресу, а 30,5% – середню, що може свідчити про дещо більший рівень психологічного напруження в цій групі.

- Особи з бойовим стресом низької інтенсивності демонструють високу мобілізацію ресурсів, підготовку до стресових ситуацій і збалансоване використання енергетичних резервів.

- Військові, у яких виявлено середню інтенсивність стресу, можуть мати підвищене емоційне та фізичне навантаження, що за тривалої

дії може призводити до виснаження.

Рівень посттравматичних стресових реакцій (ПТСР)

- Середній показник рівня посттравматичних стресових реакцій у групі А становить 77,8 балів, у групі Б – 82,2 балів, що вказує на низький рівень ПТСР та відсутність його симптомів.

Загалом, результати дослідження свідчать про належний рівень психологічної підготовленості військовослужбовців обох груп до виконання службово-бойових завдань, хоча в групі А показники психологічної стійкості та моральної готовності є дещо вищими.

З метою подальшого опрацювання результатів було проаналізовано показники, які були отримані на I етапі та II етапі дослідження. Для статистичного порівняння результатів використано парний непараметричний тест Вілкоксона, який застосовується при аналізі залежних виборів без припущення норми. Розглянемо отримані результати.

Поведінкова регуляція. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 7,53\text{e-}08$, $p\text{-value} < 0.05$, що свідчить про статистично значущу відмінність. Отже, зміни є статистично значущими, що свідчить про помітні зміни в поведінковій регуляції. Поведінкова регуляція суттєво підвищилась.

Комунікативний потенціал. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 4,34\text{e-}08$, $p\text{-value} < 0.05$, що свідчить про статистично значущу відмінність. Отже, зміни є статистично значущими, що свідчить про помітні зміни у комунікативному потенціалі – він суттєво втратився.

Моральна нормативність. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 1.16 \times 10^{-10}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки $p\text{-значення}$ значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що моральна нормативність суттєво знизилась.

Військово-професійна спрямованість. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 1.16 \times 10^{-10}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки $p\text{-}$

значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що військово-професійна спрямованість суттєво знизилась.

Схильність до девіантних форм поведінки. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 8.69 \times 10^{-8}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що схильність до девіантних форм поведінки суттєво знизилась.

Шкала суїцидального ризику. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 7.85 \times 10^{-8}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що схильність до суїцидального ризику суттєво знизилась.

Моральна налаштованість. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 1.12 \times 10^{-10}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що моральна налаштованість суттєво знизилась.

Емоційно-вольова налаштованість. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 7.85 \times 10^{-7}$, $p\text{-value} < 0.05$, що свідчить про статистично значущу відмінність. Це означає, що емоційно-вольова налаштованість суттєво знизилась.

Функціональна готовність. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 7.44 \times 10^{-6}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше 0.05, це означає, що є статистично значуща різниця. Це означає, що функціональна готовність суттєво знизилась.

Фахова здатність. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 0.07$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно більше за рівень значущості 0,05, існує статистично значущої різниці не існує. Це означає, що показник «фахова здатність» суттєво не змінилась.

Узагальнений показник рівня сформованості МПС. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 6.44 \times 10^{-6}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше 0.05, це означає, що є статистично значуща різниця. Це означає, що узагальнений показник рівня сформованості МПС суттєво знизився.

Гострі стресові розлади. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 0.098$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно більше за рівень значущості 0,05, існує статистично значущої різниці не існує. Це означає, що показник «гострі стресові розлади» суттєво не змінився.

Ресурсний блок. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 0.061$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно більше за рівень значущості 0,05, існує статистично значущої різниці не існує. Це означає, що показник «ресурсний блок» суттєво не змінився.

Стрес фактори (безпосередні). Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 6.35 \times 10^{-8}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що показник «стрес фактори (безпосередні)» суттєво знизився.

Стрес фактори (опосередковані). Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 8.69 \times 10^{-8}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що показник «стрес фактори (опосередковані)» суттєво знизився.

Середній показник оцінки бойового стресу. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 1.21 \times 10^{-10}$, $p\text{-value} < 0.05$. Оскільки p -значення значно менше за рівень значущості 0,05, існує статистично значуща різниця. Це означає, що середній показник оцінки бойового стресу суттєво знизився.

Посттравматичні стресові реакції. Результати тесту Вілкоксона: $W = 0.0$, $*p\text{-value} = p\text{-значення} = 2,34e-08$, $p\text{-value} < 0.05$, що свідчить про статистично значущу відмінність. Отже, зміни є статистично значущими, що свідчить про помітні зміни прояві посттравматичних стресових реакцій – суттєво підвищилися.

Отже, провівши додаткове опрацювання результатів, можемо зазначити, що існують певні статистично значущі відмінності у діагностиці на I та II етапах проведення діагностики військовослужбовців:

- Схильність до суїцидального ризику та девіантних форм поведінки суттєво знизилася, що свідчить про покращення у саморегуляції.
- Стрес-фактори (безпосередні й опосередковані) суттєво знизилися, що вказує на зменшення стресового навантаження.
- Середній показник оцінки бойового стресу суттєво знизився, що може означати покращення психологічного стану учасників.
- Моральна нормативність, моральна налаштованість, емоційно-вольова налаштованість, функціональна готовність і військово-професійна спрямованість суттєво знизилися. Це може свідчити про деморалізацію або втрату мотивації.
- Комунікативний потенціал суттєво знизився, що може означати зменшення здатності до взаємодії з іншими.
- Посттравматичні стресові реакції підвищилися, що може свідчити про загострення ПТСР або пов'язаних із ним симптомів.
- Фахова здатність, гострі стресові розлади і ресурсний блок не зазнали статистично значущих змін, тобто ці показники залишилися на тому ж рівні.

Таким чином, є чітке зменшення суїцидального ризику і девіантної поведінки, що є позитивним результатом. Водночас спостерігається зниження мотивації, моральної нормативності та емоційної стійкості, що може бути тривожним сигналом. Підвищення ПТСР може свідчити про

загострення травматичних переживань або недостатню ефективність методів подолання стресу.

Враховуючи отримані результати варто додатково розглянути можливість здійснення психологічної підтримки для стабілізації мотиваційної та емоційної сфер військовослужбовців.

ВИСНОВКИ

У висновках підводяться підсумки проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації у військовослужбовців, окреслюються шляхи подальшого вивчення проблеми.

1. Теоретико-методологічний аналіз досліджень, присвячених проблемі соціально-психологічної адаптації засвідчує, що у сучасній психологічній науці феномен соціально-психологічної адаптації розглядається як поєднання психічного та соціального факторів, що забезпечують ефективну взаємодію особистості із суспільством. Це включає здатність орієнтуватися в соціумі, усвідомлювати проблеми, що виникають у процесі соціальних контактів, та знаходити шляхи їхнього вирішення.

Адаптація є безперервним процесом взаємовпливу людини та її соціального середовища. Успішність цього процесу залежить не лише від зовнішніх чинників, але й від індивідуальних психологічних особливостей людини.

Важливим чинником успішної адаптації військових є стресостійкість та емоційно-вольова саморегуляція.

2. Аналіз отриманих даних дозволяє зробити низку важливих висновків щодо соціально-психологічної адаптації військовослужбовців. Емпірично з'ясовано, що:

Адаптаційні можливості та стійкість до бойового стресу

Військовослужбовці обох груп демонструють достатній рівень адаптаційних можливостей, що дозволяє їм ефективно функціонувати в умовах бойової діяльності. У групі А виявлено 11,7% осіб із високим рівнем стійкості до бойового стресу та 88,3% – із достатнім рівнем. У групі Б 100% військовослужбовців мають достатній рівень стійкості, однак відсутні особи з високою стресостійкістю. Військовослужбовці з високим рівнем стійкості відзначаються високою працездатністю, стресостійкістю, неконфліктністю та соціальною орієнтованістю. Особи з достатньою стійкістю також демонструють ефективну адаптацію, однак можуть відчувати зниження працездатності при

тривалому психологічному навантаженні.

Морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців

У групі А 17,6% військовослужбовців мають високий рівень морально-психологічного стану, тоді як у 82,4% – середній рівень. У групі Б 100% військових мають середній рівень МПС, що свідчить про відсутність осіб із високим рівнем морально-психологічної готовності. Військовослужбовці групи А демонструють кращі показники моральної, емоційно-вольової та функціональної налаштованості, що може позитивно впливати на їхню бойову ефективність. Загалом, рівень морально-психологічного стану військових у двох групах відповідає вимогам бойової діяльності.

Інтенсивність бойового стресу

В обох групах зафіксовано бойовий стрес низької інтенсивності, що відповідає стадії мобілізації адаптаційних ресурсів. У групі А 94,5% військовослужбовців мають низьку інтенсивність бойового стресу, а 5,5% – середню. У групі Б 69,5% військовослужбовців мають низьку інтенсивність бойового стресу, а 30,5% – середню, що може свідчити про дещо більший рівень психологічного напруження в цій групі. Особи з бойовим стресом низької інтенсивності демонструють високу мобілізацію ресурсів, підготовку до стресових ситуацій і збалансоване використання енергетичних резервів. Військові, у яких виявлено середню інтенсивність стресу, можуть мати підвищене емоційне та фізичне навантаження, що за тривалої дії може призводити до виснаження.

Рівень посттравматичних стресових реакцій (ПТСР)

Середній показник рівня посттравматичних стресових реакцій у групі А становить 77,8 балів, у групі Б – 82,2 балів, що вказує на низький рівень ПТСР та відсутність його симптомів.

Загалом, результати дослідження свідчать про належний рівень психологічної підготовленості військовослужбовців обох груп до виконання службово-бойових завдань, хоча в групі А показники психологічної стійкості та моральної готовності є дещо вищими.

3. Результати вторинного опрацювання даних (статистичного порівняння

результатів з використанням непараметричного тесту Вілкоксона) засвідчують, що існують певні статистично значущі відмінності у діагностиці на I та II етапах проведення діагностики військовослужбовців:

- Схильність до суїцидального ризику та девіантних форм поведінки суттєво знизилася, що свідчить про покращення у саморегуляції.
- Стрес-фактори (безпосередні й опосередковані) суттєво знизилися, що вказує на зменшення стресового навантаження.
- Середній показник оцінки бойового стресу суттєво знизився, що може означати покращення психологічного стану учасників.
- Моральна нормативність, моральна налаштованість, емоційно-вольова налаштованість, функціональна готовність і військово-професійна спрямованість суттєво знизилися. Це може свідчити про деморалізацію або втрату мотивації.
- Комунікативний потенціал суттєво знизився, що може означати зменшення здатності до взаємодії з іншими.
- Посттравматичні стресові реакції підвищилися, що може свідчити про загострення ПТСР або пов'язаних із ним симптомів.
- Фахова здатність, гострі стресові розлади і ресурсний блок не зазнали статистично значущих змін, тобто ці показники залишилися на тому ж рівні.

Таким чином, є чітке зменшення суїцидального ризику і девіантної поведінки, що є позитивним результатом. Водночас спостерігається зниження мотивації, моральної нормативності та емоційної стійкості, що може бути тривожним сигналом. Підвищення ПТСР може свідчити про загострення травматичних переживань або недостатню ефективність методів подолання стресу.

Враховуючи отримані результати варто додатково розглянути можливість здійснення психологічної підтримки для стабілізації мотиваційної та емоційної сфер військовослужбовців.

Загалом, результати дослідження свідчать про належний рівень психологічної підготовленості військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань та успішну соціально-психологічну адаптацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н.А. Агаєв, О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, В.В. Поливанюк, О.В. Еверт. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2016. 147 с
2. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Герасименко М.В., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням: метод. посіб. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
3. Берлач А.І. Конфліктологія : навчальний посібник / А.І. Берлач, В.В. Кондрюкова. Київ : Університет «Україна», 2007. 203 с.
4. Бойко О. В., Гузенко І. М., Кожевніков В. М. Психологічна підготовка військовослужбовців. Ч.1 : метод. посіб. / за ред. О.В. Бойко. Львів: АСВ, 2010. 200 с.
5. Боярин Л. В. Теоретичний аналіз вивчення проблеми соціальної адаптації у психологічній літературі. Теоретичні прикладні проблеми психології. Збірка наукових праць № 3. 2013. С. 57.
6. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. *Науковий вісник львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2014. вип. 1. С. 234-242.
7. Буряк О. О., Гіневський М. І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2014. Випуск 4. С. 160-166.
8. Варламов Д. О. Медико-соціальні проблеми професійного стресу у військовослужбовців миротворчих контингентів Збройних Сил України. *Військова медицина України*. 2003. Т. 3, № 3–4. С. 105–109.
9. Волик О. М. Соціальний та духовний комфорт військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України. *Військова медицина України*. 2002. Т. 2, № 1. С. 92–94.

10. Військова психологія і педагогіка: підручник для військових вузів / Б. М. Олексієнко, Д. В. Іщенко, О. Д. Сафін. Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 2017. 562 с.

11. Воробйов Г. П. Організація психологічної підготовки особового складу підрозділів Сухопутних військ: навч.-метод. посіб. / за ред. Г. П. Воробйова. Львів: АСВ, 2012. 430 с.

12. Гілецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. Соціогуманітарні проблеми людини. 2015. №1 С.91-100.

13. Горбенко Д. А. Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності психологічної служби МВС України : дис. ...канд. юрид. наук 19.00.06. Київ, 2018. 307 с.

14. Діяльність психолога у ході психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України: (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, О.В. Еверт. Київ: НДЦ ГП ЗС України. 2016, 110 с.

15. Доценко Л., Максименко Н. Психологічні чинники адаптації військовослужбовців строкової служби в умовах військової частини. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. № 2 (52). С. 49 – 55.

16. Здіорук С. І. Служба військових капеланів у воєнній організації української держави: необхідність, можливості та перспективи. *Виклики та загрози гуманітарній безпеці української держави* : зб. наук.-експертн. матер. 2015. Вип. 4. С. 74- 81. URL : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kapelanu-3aa20.pdf> (дата звернення: 11.09.2021).

17. Казмірчук А. П., Швець А. В., Ричка О. В., Чайковський А. Р. Суїциди в збройних силах України: аналіз та напрями їх запобігання. *Проблеми військової охорони здоров'я*. Київ, 2017. Вип. 47. 310-319 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prvoz_d_2017_47_38

18. Кіщук Л. А. Теоретичні основи дослідження проблеми професійної адаптації молодших офіцерів до військово-професійної діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*, 2021 С.51

19. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. Київ: ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
20. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Приходько І. І. Психологічна само- та взаємодопомога військовослужбовців Національної гвардії України в умовах ведення бойових дій: посіб. / за ред. І.І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 108 с.
21. Комар З. Психологічна стійкість воїна : підручник. Київ, 2017. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Komar_Zoran/Psykholohichna_stiik_ist_voina.pdf
22. Кондрюкова В. В. Слюсар І. М. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур , звільнених у запасі . Навчально – методичний посібник. Київ 2013 С.17.
23. Корольчук М.С., Корольчук М.В., Кулаженко А.І. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія. Київ, 2014. 276 с.
24. Кузьменко М. Д. Лисюк С. Г. Система забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців до екстремальних ситуацій професійної діяльності. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Військово-спеціальні науки. Випуск 26.* 2011. С. 83-86.
25. Кушнір О. С. Психологічні чинники успішної адаптації військовослужбовців до цивільного життя. Кваліфікаційна робота здобувачів вищої освіти кафедри авіаційної психології. Київ. 2021. С. 16.
26. Ліпатов І. І. Психологічна адаптація військовослужбовців до бойової діяльності: навчальний посібник. Харків: ХВУ. 2009, 148 с.
27. Ліпатов І. І., Шестопалова Л. Ф., Афанасенко В. С. Психологічна адаптація військовослужбовців до бойової діяльності: навч. посіб. Харків: ХВУ, 2014. 238 с.
28. Литвиненко О. Д. Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді : монографія. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 302 с.
29. Ложкін Г. В. Психологічне супроводження діяльності

військовослужбовців в екстремальних умовах: навч. посіб. Житомир: ЖВІРЕ, 2012. 273 с.

30. Макаренко М. В. Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми: Ін-т фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України,

31. Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. Київ, 2006. 395 с.

32. Максименко С. Д., Прокоф'єва О. О., Царькова О. В., Кочкурова О. В. Практикум із групової психокорекції : підручник. Мелітополь : Люкс, 2015. 414 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051498.pdf>.

33. Мандрагеля В. Деякі проблеми адаптації досвіду капеланства західних армій до українських Збройних Сил . Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання: матеріали міжнар наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 квіт. 2015р.). Київ, 2015. С. 76 – 81.

34. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науковоорганізаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наук. праць / за ред. Цимбалюка В.І. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 315 с.

35. Методичні рекомендації з організації психологічного вивчення військовослужбовців, призваних за мобілізацією, у навчальних центрах (частинах) Збройних Сил України. Київ. : Головне управління по роботі з особовим складом Збройних Сил України. 2016. 30 с.

36. Мельник О. Вікові особливості адаптації учасників бойових дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія . Психологічні науки. Вип. 2. 2019 С.71.*

37. Михлюк Е. І. Психологічні особливості професійно зумовлених акцентуацій рятувальників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09: Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2016. 209 с.

38. Мозговий В. І. Дослідження поняття психологічного супроводу військовослужбовців на різних етапах службової діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Психологія». 2018. № 63. С. 58–63.*

39. Мозговий В. І. Соціально-психологічні чинники , що впливають на адаптацію військовослужбовців строкової служби. *Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна В.Н. Серія: Психологія. Випуск № 62. 2017 С.*

40. Невмержицький В. М. Психологічні детермінанти адаптації військовослужбовців строкової служби до особливих умов діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2002. 19 с.

41. Осетрова О. О. Психоаналітичний аспект дослідження феномену соціальної адаптації. *Соціальна робота в Україні теорія і практика «психологія»*. 2015. С.142-150.

42. Пилипчук І. Основні підходи до розуміння соціально- психологічної адаптації у сучасній психологічній науці. *Збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти. «Студентський дайджест» Випуск 4. Рівне 2021. С. 90-92.*

43. Пріб Г. А. Бегеза Л. Є. Раєвська Я. М. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців/ветеранів : проблематика вивчення. *Габітус. Вип.35. 2022 С. 159-162.*

44. Професійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України: монографія / О. С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. –Х. : НА НГУ, 2016. – 281 с. : іл. 6; табл. 3; бібліогр. : 86 назв.

45. Про деякі питання організації психологічного забезпечення у Національній гвардії України : Наказ командувача Нац. гвардії України від 31.03.2017 р. № 196.

46. Про затвердження Змін до Інструкції з організації професійнопсихологічного відбору у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 16.01.2017 р. № 25.

47. Про затвердження Інструкції з організації психологічного супроводу виконання службово-бойових завдань особовим складом Національної гвардії України : Наказ командувача Нац. гвардії України від 01.09.2017 р. № 555.

48. Романишин А.М., Мацевко Т.М., Капінус О.С., Гузенко І.М., Неурова А.Б. Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців : навчально-методичний посібник. Львів : НАСВ, 2017. 322 с.

49. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України : Наказ М-ва внутр. справ України від 08.12.2016 р. № 1285.

50. Психологічне забезпечення у збройних силах зарубіжних країн : навч. посіб. / кол. авт. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 132 с.

51. Сікора Я. Б. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота». 2022. Випуск 2 (51) С.135-138.

52. Філюк О. Військова психологічна підготовка та реабілітація: навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 496 с.

53. Ягупов В. Військова психологія : підручник. Київ: Тандем, 2004. 656 с

54. Ягупова Ю. В. Кушнір Ю.В. Психологічні особливості адаптації особистості до екстремальних ситуацій. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса. Випуск №14. Том 2. 2022. С.175.*

ДОДАТКИ

Додаток А

Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність», розроблений Маклаковим і Черм'яніним (1993)

Багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) «Адаптивність-200»

Опитувальник призначений для вивчення деяких соціально-психологічних і психологічних характеристик особистості, що відображають інтегральні особливості її психічного і соціального розвитку.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю _____)

Дата обстеження _____ Вік _____ Стать _____ Посада _____

(підрозділ) _____ Спеціальність _____

Військове звання _____

Інструкція: “Опитувальник складається з тверджень, що стосуються Вашого самопочуття, поведінки, характеру, інтересів і відносин в родині. Ваше завдання полягає у тому, щоб визначити своє відношення до кожного твердження, тобто погодитися або не погодитися з ним. Якщо Ви погоджуєтеся з твердженням, то дайте відповідь “так” (знак “+” у відповідній клітинці реєстраційного бланка). Якщо Ви не згодні – відповідь “ні” (знак “–” у відповідній клітинці).

Правильних або неправильних відповідей тут бути не може, тому довго не замислюйтеся над питанням – давайте відповідь, виходячи з того, що більше відповідає Вашому характеру або уявленню про самого себе”.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
101	102	103	104	105	106	107	108	109	110
111	112	113	114	115	116	117	118	119	120
121	122	123	124	125	126	127	128	129	130
131	132	133	134	135	136	137	138	139	140

141	142	143	144	145	146	147	148	149	150
151	152	153	154	155	156	157	158	159	160
161	162	163	164	165	166	167	168	169	170
171	172	173	174	175	176	177	178	179	180
181	182	183	184	185	186	187	188	189	190
191	192	193	194	195	196	197	198	199	200

Текст опитувальника

1. Буває, що я серджуся.
2. Зазвичай вранці я прокидаюся свіжим і відпочилим.
3. Зараз я приблизно так само працездатний, як і завжди.
4. Доля безумовно несправедлива до мене.
5. Закрепи у мене бувають дуже рідко.
6. Часом мені дуже хотілося покинути свій дім.
7. Часом у мене бувають напади сміху або плачу, з якими я ніяк не можу впоратись.
8. Мені здається, що мене ніхто не розуміє.
9. Вважаю, що якщо хтось заподіяв мені зло, я повинен йому відповісти тим же.
10. Іноді мені в голову приходять такі нехороші думки, що краще про них нікому не розказувати.
11. Мені важко зосередитися на якому-небудь завданні або роботі.
12. У мене бувають дуже дивні і незвичайні переживання.
13. У мене не було неприємностей через мою поведінку.
14. В дитинстві я скоював дрібні крадіжки.
15. Буває, у мене з'являється бажання ламати або крушити все навколо.
16. Бувало, що я цілими днями або навіть тижнями нічого не міг робити, тому що ніяк не міг примусити себе взятися до роботи.
17. Сон у мене переривчастий і неспокійний.
18. Моя сім'я відноситься з несхваленням до тієї роботи, яку я обрав.
19. Бували випадки, що я не виконував своїх обіцянок.
20. Голова у мене болить часто.
21. Раз на тиждень або частіше я без жодної видимої причини раптово відчуваю жар у всьому тілі.
22. Було б добре, якби майже всі закони відмінили.
23. Стан мого здоров'я майже такий же, як у більшості моїх знайомих (не гірше).

24. Зустрічаючи на вулиці своїх знайомих або шкільних друзів, з якими я давно не бачився, я вважаю за краще проходити осторонь від них, якщо вони зі мною не заговорюють першими.
25. Більшості людей, які мене знають, я подобаюся.
26. Я людина товариська.
27. Іноді я так наполягаю на своєму, що люди втрачають терпіння.
28. Значну частину часу настрій у мене пригнічений.
29. Тепер мені важко сподіватися на те, що я чого-небудь досягну у житті.
30. У мене мало впевненості в собі.
31. Іноді я кажу неправду.
32. Зазвичай я вважаю, що життя – гарна річ.
33. Я вважаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунутись по службі.
34. Я охоче беру участь у зібраннях, зборах і інших суспільних заходах.
35. Я сварюся з членами моєї сім'ї дуже рідко.
36. Іноді у мене виникає сильне бажання порушити правила пристойності або кому-небудь нашкодити.
37. Найважча боротьба для мене - це боротьба з самим собою.
38. М'язові судоми або сіпання у мене бувають украй рідко (або майже не бувають).
39. Я досить байдужий до того, що зі мною буде.
40. Іноді, коли я не добре себе відчуваю я буваю дратівливим.
41. Значну частину часу у мене таке відчуття, що я зробив щось не те або навіть щось погане.
42. Деякі люди до того полюбляють командувати, що мені так і кортить робити все наперекір, навіть якщо я знаю, що вони мають рацію.
43. Я часто вважаю себе зобов'язаним відстоювати те, що вважаю справедливим.
44. Моя мова зараз така ж як завжди (не швидше і не повільніше, немає ні хрипоті, ні виразності).
45. Я вважаю, що моє сімейне життя таке ж добре, як у більшості моїх знайомих.
46. Мене вкрай зачіпає, коли мене критикують або сварять.
47. Іноді у мене буває таке відчуття, що я просто повинен нанести ушкодження собі або кому-небудь іншому.

48. Моя поведінка значною мірою визначається звичаями тих, хто мене оточує.
49. В дитинстві у мене була така компанія, де всі прагнули стояти один за одного.
50. Іноді мені так і кортить з ким-небудь затіяти бійку.
51. Бувало, що я казав про речі, в яких не розбираюся.
52. Зазвичай я засинаю спокійно і мене не турбують ніякі думки.
53. Останні декілька років я відчуваю себе добре.
54. У мене ніколи не було ні випадків, ні судом.
55. Зараз моя вага постійна (я не худну і не повнішаю).
56. Я вважаю, що часто мене карали несправедливо.
57. Я легко можу розплакатись.
58. Я мало стомлююся.
59. Я був би досить спокійний, якби у кого-небудь з моєї сім'ї були неприємності через порушення закону.
60. З моїм розумом твориться щось недобре.
61. Щоб приховати свою сором'язливість мені доводиться докладати великі зусилля.
62. Напади запаморочення у мене бувають дуже рідко (або майже не бувають).
63. Мене турбують сексуальні (статеві) питання.
64. Мені важко підтримувати розмову з людьми, з якими я тільки що познайомився.
65. Коли я намагаюся щось зробити, то часто помічаю, що у мене тремтять руки.
66. Руки у мене такі ж спритні і моторні, як і раніше.
67. Велику частину часу я відчуваю загальну слабкість.
68. Іноді, коли я збентежений я сильно вкриваюся потом і мене це дратує.
69. Буває, що я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
70. Думаю, що я людина приречена.
71. Бували випадки, що мені було важко утриматися від того, щоб що-небудь не поцупити в кого-небудь або де-небудь, наприклад у магазині
72. Я зловживав спиртними напоями.
73. Я часто про що-небудь турбуюся.
74. Мені б хотілося бути членом декількох гуртків або зборів.

75. Я рідко задихаюся, і у мене не буває сильного серцебиття.
76. Все своє життя я суворо дотримуюсь принципів, заснованих на почутті обов'язку.
77. Траплялося, що я перешкоджав або поступав наперекір людям просто із принципу, а не тому, що справа була дійсно важливою.
78. Якщо мені не загрожує штраф і машин поблизу немає, я можу перейти вулицю там, де бажаю, а не там де потрібно.
79. Я завжди був незалежним і вільним від контролю з боку сім'ї.
80. У мене бували періоди такої сильної стурбованості, що я навіть не міг всидіти на місці.
81. Часто мої вчинки тлумачилися не вірно.
82. Мої батьки і (або) інші члени моєї сім'ї прискіпуються до мене більше, ніж потрібно.
83. Хтось керує моїми думками.
84. Люди байдужі до того, що з тобою може трапитися.
85. Мені подобається бути в компанії, де всі жартують один над одним.
86. В школі я засвоював матеріал повільніше, ніж інші.
87. Я цілком впевнений у собі.
88. Нікому не довіряти – найбезпечніше.
89. Раз на тиждень або частіше я буваю дуже збудженим і схвилюваним.
90. Коли я знаходжуся в компанії, мені важко знайти відповідну тему для розмови.
91. Мені легко примусити інших людей боятися мене, і іноді я це роблю ради забави.
92. У грі я вважаю за краще вигравати.
93. Безглуздо засуджувати людину, яка обдурила того, хто сам дозволяє себе обдурювати.
94. Хтось намагається впливати на мої думки.
95. Я щодня випиваю багато води.
96. Щасливіше всього я буваю наодинці.
97. Я обурююся кожного разу, коли дізнаюся, що злочинець з якої-небудь причини залишився безкарним.
98. У моєму житті був один або декілька випадків, коли я відчував, що хтось за допомогою гіпнозу примушує мене скоювати ті або інші вчинки.

99. Я дуже рідко починаю розмову з людьми першим.
100. У мене ніколи не було зіткнень із законом.
101. Мені приємно мати серед своїх знайомих значних людей, це як би додає мені вагу у власних очах.
102. Іноді без жодної причини у мене раптом наступають періоди незвичайної веселості.
103. Життя для мене майже завжди пов'язано з напругою.
104. У школі мені було дуже важко виступати перед класом.
105. Люди проявляють по відношенні до мене стільки співчуття і симпатії, наскільки я заслуговую.
106. Я відмовляюся грати в деякі ігри, тому що це у мене погано виходить.
107. Мені здається, що я знаходжу друзів з такою ж легкістю, як і інші.
108. Мені неприємно, коли навколо мене є люди.
109. Як правило, мені не везе.
110. Мене легко збити з пантелику.
111. Деякі з членів моєї сім'ї скоювали вчинки, які мене лякали.
112. Іноді у мене бувають напади сміху або плачу, з якими я ніяк не можу впоратись.
113. Мені важко приступити до виконання нового завдання або розпочати нову справу.
114. Якби люди не були налаштовані проти мене, я досягнув би у житті набагато більшого.
115. Мені здається, що мене ніхто не розуміє
116. Серед моїх знайомих є люди, які мені не подобаються.
117. Я легко втрачаю терпіння з людьми.
118. Часто у новій обстановці я переживаю почуття тривоги.
119. Часто мені хочеться померти.
120. Іноді я такий збуджений, що мені важко заснути.
121. Часто я переходжу на іншу сторону вулиці, щоб уникнути зустрічі з тим, кого я побачив
122. Бувало, що я кидав почату справу, оскільки боявся, що я не справлюся з нею
123. Майже щодня трапляється що-небудь, що лякає мене
124. Навіть серед людей я зазвичай відчуваю себе самотнім.
125. Я переконаний, що існує лише одне єдине правильне розуміння значення життя.

126. В гостях я частіше сиджу де-небудь осторонь або розмовляю з ким-небудь одним, ніж беру участь у загальних розвагах.
127. Мені часто кажуть, що я запальний.
128. Буває, що я з ким-небудь пліткую.
129. Часто мені неприємно, коли я намагаюся застерегти кого-небудь від помилок, а мене розуміють невірно.
130. Я часто звертаюся до людей за порадою.
131. Часто, навіть тоді, коли усе для мене складається добре, я відчуваю що мені усе байдуже.
132. Мене досить важко вивести з себе.
133. Коли я намагаюся вказати людям на їх помилки або допомогти вони часто розуміють мене неправильно.
134. Зазвичай я спокійний, і мене нелегко вивести з душевної рівноваги.
135. Я заслуговую суворого покарання за свою провину.
136. Мені притаманно так сильно переживати свої розчарування, що я не можу примусити себе не думати про них.
137. Часом мені здається, що я ні на що не здатний.
138. Бувало, що під час обговорення деяких питань я, особливо не замислюючись, погоджувався з думкою інших.
139. Мене дуже турбують різні нещастя.
140. Мої переконання і погляди непохитні.
141. Я вважаю, що можна не порушуючи закон спробувати знайти в ньому лазівку.
142. Є люди, які мені настільки неприємні, що я в глибині душі радію, коли вони одержують прочухан за що-небудь.
143. У мене були періоди, коли через хвилювання я втрачав сон.
144. Я відвідую різні суспільні заходи, тому що це дозволяє бути мені серед людей.
145. Можна пробачити людям порушення тих правил, які вони вважають нерозсудливими.
146. У мене є погані звички, які є настільки сильними, що боротися з ними просто марно.
147. Я охоче знайомлюся з новими людьми.
148. Буває, що непристойний жарт у мене викликає сміх.
149. Якщо справа йде у мене погано, то мені відразу хочеться все кинути.

150. Я вважаю за краще діяти відповідно до власних планів, а не слідувати вказівкам інших.
151. Мені подобається, коли оточуючі знають мою точку зору.
152. Якщо я поганої думки про людину або навіть зневажаю її, я мало прагну приховати це від неї.
153. Я людина нервова і легко збудлива.
154. Все у мене виходить погано, не так як треба.
155. Майбутнє здається мені безнадійним.
156. Люди досить легко можуть змінити мою думку, навіть якщо до цього вона здавалася мені остаточною.
157. Кілька разів на тиждень у мене буває таке відчуття, що повинно трапитися щось жахливе.
158. Значну частину часу я відчуваю себе втомленим.
159. Я люблю бути на вечірках і просто в компаніях.
160. Я прагну ухилитися від конфліктів і скрутних ситуацій.
161. Мене дуже дратує те, що я забуваю, куди кладу речі.
162. Пригодницькі розповіді мені подобаються більше, ніж розповіді про любов.
163. Якщо я захочу зробити щось, але оточуючі вважають, що цього робити не варто, я можу легко відмовитися від своїх намірів.
164. Безглуздо засуджувати людей, які прагнуть урвати від життя все, що можуть.
165. Мені байдуже, що про мене думають інші.
166. Я абсолютно не пристосований до військової служби і це мене дуже лякає.
167. Я переконаний, що чоловіки повинні служити у Збройних Силах тільки за власним бажанням.
168. Останнім часом у мене все частіше і частіше трапляються “промахи” і невдачі по службі.
169. Найбільші труднощі для мене під час служби – це необхідність підкорятися командирам і начальникам.
170. Тим правилам, які, на мій погляд, несправедливі, я завжди прагну протидіяти.
171. Мені хотілося б випробувати себе серйозною і небезпечною справою.
172. Мене довго не залишає відчуття образи, заподіяне товаришами.
173. Жити за військовим розпорядком для мене просто нестерпно.
174. Я сумніваюся, що зможу зі своїм здоров’ям витримати всі навантаження військової служби.

175. Я заздрю тим, хто зміг ухилитися від військової служби.
176. Я відчуваю все більше і більше розчарувань по відношенню до моєї військової спеціальності.
177. Я часто розгублююся у складних і небезпечних ситуаціях.
178. Мені хотілося б служити у ВДВ або частинах спеціального призначення.
179. Із службою у мене нічого не виходить (не “клеїться”). Часто думаю: “не моя це справа”.
180. Коли мною хтось командує, це викликає у мене відчуття протесту.
181. Мені завжди було важко пристосовуватися до нового колективу.
182. Під час подальшої служби я був би не проти послужити там, де небезпечно і де ведуться бойові дії.
183. Присяга на вірність Вітчизні у сучасних умовах втратила свою актуальність.
184. Мені завжди було нелегко пристосовуватися до нових умов життя.
185. У складних ситуаціях я не можу швидко приймати правильні рішення
186. Я впевнений, що в майбутньому не стану укладати або продовжувати контракт на продовження військової служби.
187. У мене бувають періоди похмурої дратівливості, під час яких я “зриваю злість” на оточуючих.
188. Я насилу витримую фізичні навантаження, пов’язані з моєю професійною діяльністю.
189. Я достатньо спокійно ставлюся до необхідності брати участь в тривалих і небезпечних відрядженнях.
190. Навряд чи я схочу присвятити все своє життя військовій професії (продовжити контракт, залишитися на службу за контрактом, вступити до військового навчального закладу).
191. “За компанію” з товаришами я можу прийняти неабияку кількість алкоголю (перевищити свою звичайну “норму”).
192. У компаніях, де я часто буваю, друзі іноді палять “травичку”. Я їх за це не засуджую.
193. Останнім часом, щоб не “зірватися”, я був вимушений приймати заспокійливі ліки.
194. Мої батьки (родичі) часто виказували побоювання у зв’язку з моїми випивками.
195. Немає нічого поганого, коли люди намагаються випробувати на собі незвичайні стани, приймаючи деякі речовини.
196. У стані агресії я здатний багато на що.

197. Я “крутий” і жорстокий з оточуючими.
198. Якщо хтось заподіяв мені зло, я вважаю зобов’язаним відплатити йому тим же (“око за око, зуб за зуб”).
199. Можна погодитися з тим, що я не дуже схильний виконувати багато наказів, вважаючи їх безрозсудними.
200. Я думаю, що будь-яке положення законів і військових статутів можна тлумачити двояко.

“Ключ”

Шкали	“ТАК”	“НІ”
Достовірність (Д)		1, 10, 19, 31, 51, 69, 78, 92, 101, 116, 128, 138, 148
Поведінкова регуляція (ПР)	4, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 36, 37, 39, 40, 41, 47, 57, 60, 63, 65, 67, 68, 70, 73, 80, 82, 83, 84, 86, 89, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 131, 135, 136, 137, 139, 143, 146, 149, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162.	2, 3, 5, 23, 25, 32, 38, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 58, 62, 66, 75, 87, 105, 132, 134, 140.
Комунікативний потенціал (КП)	9, 24, 27, 43, 46, 61, 64, 81, 88, 90, 99, 104, 106, 114, 121, 126, 133, 142, 151, 152.	26, 34, 35, 48, 49, 74, 85, 107, 130, 144, 147, 159.
Морально- етична нормативність (МН)	14, 22, 33, 42, 50, 56, 59, 71, 72, 77, 79, 91, 93, 141, 145, 150, 164, 165.	13, 76, 97, 100, 160, 163.
Військово- професійна спрямованість (ВПС)	166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190.	171, 178, 182, 189.
Схильність до девіантних форм поведінки (ДАП)	6, 9, 14, 15, 22, 36, 39, 42, 47, 50, 56, 59, 71, 72, 91, 93, 117, 127, 141, 145, 151, 152, 164, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200.	13, 100, 163.
Суїцидальний ризик (СР)	4, 8, 10, 28, 29, 39, 41, 47, 70, 84, 115, 119, 124, 136, 137, 149, 154, 155.	32, 105.

Шкала достовірності призначена для оцінки щирості відповідей військовослужбовців на питання БОО “Адаптивність- 200” (і тим самим надійності отриманих даних).

Шкала поведінкової регуляції призначена для вивчення рівня нервово-психічної стійкості військовослужбовця і його толерантності до несприятливих дій професійної діяльності.

Шкала комунікативного потенціалу призначена для вивчення комунікативних можливостей військовослужбовця і вміння побудувати міжособистісні відносини у колективі.

Шкала моральної нормативності призначена для вивчення здатності військовослужбовця дотримувати моральні норми поведінки, уміння підкорятися груповим і корпоративним вимогам. *Шкала військово-професійної спрямованості* призначена для вивчення рівні професійної мотивації і спрямованості обстежуваного на продовження професійної діяльності.

Шкала схильності до девіантних форм поведінки направлена на виявлення ознак аддиктивної і делінквентної поведінки.

Шкала суїцидального ризику призначена для виявлення осіб, схильних до здійснення суїцидальних дій.

Обробка та інтерпретація результатів

При обробці результатів враховується кількість відповідей, що співпали з “ключем”. Кожний збіг відповіді з “ключем” оцінюється в один “сирій” бал.

Аналогічно за допомогою “ключа” здійснюється обробка даних за основними шкалами методики: ПР, КП і МН, а також за додатковими шкалами: ВПС, ДАП і СР.

Обробку отриманих даних необхідно починати зі *шкали достовірності* (Д).

При значеннях шкали ($D = 0-5$ балів) – висока достовірність результатів обстеження.

При значеннях шкали ($D = 6-9$ балів) – достатня достовірність результатів обстеження. Окремі ознаки соціальної бажаності.

При значеннях шкали ($D \geq 10$ балів) – результати обстеження *недостовірні*, їх слід вважати необ'єктивними внаслідок прагнення випробовуваного якомога більше відповідати соціально бажаному типу особистості. Формулювання висновку не уявляється можливим. Потрібне додаткове поглиблене обстеження.

Для отримання *інтегральної оцінки*, під якою розуміється **рівень стійкості до бойового стресу (РСБС)**, “сирі” бали за шкалами “поведінкова регуляція” (ПР), “комунікативний потенціал” (КП) і “моральна нормативність” (МН) підсумовуються і отримане значення за таблицею “Переведення значень “сирих” балів РСБС у стени (визначення рівня стійкості до бойового стресу)” переводяться у стени, і потім у рівень стійкості до бойового стресу.

Варто зазначити, що даний інтегральний показник в літературі часто

позначається як “Особистісний адаптаційний потенціал” (ОАП).

РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ (РСБС) =
ПР (“сирі” бали) + КП (“сирі” бали) + МН (“сирі” бали) Переведення
значень “сиріх” балів РСБС у стени (визначення рівня
стійкості до бойового стресу)

“Сирі” значення РСБС	Стени	Рівень стійкості до бойового стресу
≥ 87	1	4 – низька стійкість до бойового стресу
75-86	2	
63-74	3	3 – задовільна стійкість до бойового стресу
51-62	4	
40-50	5	2 – достатня стійкість до бойового стресу
31-39	6	
25-30	7	
21-24	8	1 – висока стійкість до бойового стресу
18-20	9	
≤ 17	10	

1-Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ. Високий рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Повністю відповідає вимогам, що пред’являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

2-Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ. Достатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. В основному відповідає вимогам, що пред’являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

3- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.

Задовільний рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Мінімально відповідає вимогам, що пред’являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

4- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.

Недостатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Не відповідає вимогам, що пред’являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

Переведення у стени значень “сірих” балів, отриманих за основними та додатковими шкалами

Стени	Основні шкали БОО			Додаткові шкали БОО		
	ПР	КП	МН	ВПС	ДАП	СР
1	≥ 57	≥ 23	≥ 17	18 - 25	≥ 25	≥ 15
2	56-46	22-20	16	16-17	21-24	14-10
3	45-35	19-18	15-14	14-15	18-20	9-7
4	34-27	17-15	13-12	11-13	15-17	6-5
5	26-19	14-13	11-10	8-10	12-14	4
6	18-13	12-11	9-8	5-7	10-11	3
7	12-9	10-9	7	4	8-9	2
8	8-6	8-7	6-5	2-3	6-7	1
9	5	6	4	1	4-5	0
10	0-4	0-5	0-3	0	0-3	0

Основні шкали

Шкала поведінкової регуляції (ПР)

Стени	Інтерпретація значень шкали ПР
10-8 стенів	<i>Високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Високий рівень працездатності, у тому числі і в умовах вираженого стресу. Висока толерантність до несприятливих психічних і фізичних навантажень.</i>
7 стенів	<i>Достатньо високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Достатньо високий рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатньо висока толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатньо висока стійкість до дії стрес-чинників.</i>
6 стенів	<i>Достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Достатній рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатня стійкість до дії стрес-чинників.</i>

5 стенив	<i>В цілому достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</i> Стійкий рівень працездатності у звичних умовах життєдіяльності. При тривалій дії явних психічних навантажень можливо тимчасове погіршення якості діяльності.
4 стени	<i>Дещо понижений рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</i> Нестабільний рівень працездатності, що особливо проявляється в ускладнених умовах діяльності. Адаптація до нових і незвичайних умов життєдіяльності ускладнена і може супроводжуватися тимчасовим погіршенням функціонального стану організму.
3 стени	<i>Окремі ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції.</i> Недостатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності, як правило, ускладнена і може супроводжуватися тривалим погіршенням функціонального стану організму і професійної працездатності. При надзвичайно високих психічних навантаженнях можливий зрив професійної діяльності.
2 стени	<i>Виражені ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції.</i> Низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає хворобливо. Можливе тривале і виражене погіршення функціонального стану організму. Рівень професійної працездатності у даний період часу низький. При посиленні психічних навантажень достатньо вірогідний зрив професійної діяльності.
1 стени	<i>Вкрай високий рівень нервово-психічної нестійкості.</i> Ознаки граничних нервово-психічних розладів. Вкрай низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає дуже хворобливо з тривалим і вираженим погіршенням функціонального стану організму. Працездатність у даний період часу різко знижена. Посилення психічних навантажень приводить до зриву професійної діяльності.

Шкала комунікативного потенціалу (КП)

Стени	Інтерпретація значень шкали КП
10-8 стенів	<i>Високий рівень комунікативних здібностей.</i> Швидко адаптується у новому колективі. Легко встановлює контакти з оточуючими. У міжособистісному спілкуванні неконфліктний. Завжди адекватно оцінює свою роль і правильно будує міжперсональні взаємостосунки у колективі.
7 стенів	<i>Достатньо високий рівень комунікативних здібностей.</i> Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки.
6 стенів	<i>Достатній рівень комунікативних здібностей.</i> Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки.
5 стенів	<i>Рівень комунікативних здібностей середній.</i> У цілому без особливих ускладнень адаптується до нового колективу. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими іноді може неправильно будувати стратегію своєї поведінки. Разом з тим, до критичних зауважень відноситься адекватно, здатний коригувати свою поведінку. У спілкуванні не конфліктний. Достатньо адекватно оцінює свою роль у колективі.
4 стени	<i>Задовільний рівень комунікативних здібностей.</i> На початковому етапі адаптації до нового колективу можуть виникати ускладнення. Не завжди правильно будує міжперсональні взаємостосунки, зважаючи на деяку неадекватність самооцінки. На критичні зауваження на свою адресу в основному реагує адекватно, хоча і дещо хворобливо. В цілому здатний до корекції своєї поведінки.

3 стени	<i>Понижений рівень комунікативних здібностей.</i> Наявність окремих ознак акцентуації характеру. На початковому етапі адаптації до нового колективу виникають значні ускладнення. Міжперсональні взаємостосунки (як по горизонталі, так і по вертикалі) часто будує неправильно. Хворобливо реагує на критику. Недостатньо розвинута здатність до корекції своєї поведінки.
2 стени	<i>Рівень комунікативних здібностей низький.</i> Наявність ознак акцентуації характеру. Початковий етап адаптації до нового колективу розтягнутий у часі і, як правило, протікає вельми хворобливо. Часто виникають ускладнення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими, зважаючи на наявність неадекватної самооцінки. Схильність до підвищеної конфліктності. Хворобливо реагує на критику. Фіксований на образах, що заподіяні йому оточуючими. Недостатньо розвинута здатність до корекції поведінки.
1 стени	<i>Вкрай низький рівень комунікативних здібностей.</i> Наявність виражених ознак акцентуації характеру. Адаптація до нового колективу протікає тривало і вкрай хворобливо. Постійно випробовує утруднення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими. Високий рівень конфліктності. Колективом, як правило, відкидаємо. Схильний до ірраціональних вчинків. Вкрай низька здатність до корекції поведінки.

Шкала морально-етичної нормативності (МН)

Стени	Інтерпретація значень шкали МН
10-9 стенів	<i>Дуже високий рівень соціалізації.</i> Суворо орієнтований на загальноприйняті і соціально схвалювані норми поведінки. Суворо дотримується корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних. Виражені альтруїстські якості.
8 стенів	<i>Високий рівень соціалізації.</i> Суворо орієнтований на загальноприйняті і соціально ухвалені норми поведінки. Схильний дотримуватися корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних.

7 стенів	<i>Достатньо високий рівень соціалізації.</i> Орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. Дотримується корпоративних вимог. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.
6 стенів	<i>Достатній рівень соціалізації.</i> У цілому орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У цілому дотримується корпоративних вимог. В повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.
5 стенів	<i>В цілому достатній рівень соціалізації.</i> Прагне дотримуватися загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.
4 стени	<i>Задовільний рівень соціалізації.</i> Не завжди орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси, як правило, переважають над груповими.
3 стени	<i>Недостатній рівень соціалізації.</i> В цілому не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки і соціально ухвалених вимог. В повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси переважають над груповими.
2 стени	<i>Низький рівень соціалізації.</i> Не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки. В основному вважає за краще діяти згідно власних планів, не орієнтуючись на думку оточуючих. В повсякденній життєдіяльності переважають егоцентричні тенденції. Особистісні інтереси переважають над інтересами групи. Досягнення особистісних інтересів може здійснювати в обхід існуючих заборон і правил.
1 стен	<i>Вкрай низький рівень соціалізації</i> (значно відмінний від номінальних значень для даної вікової групи). Вважає за краще діяти згідно власних планів, не рахуючись з думкою оточуючих. Особистісні інтереси домінують над груповими. Для досягнення особистісних інтересів ігноруються загальноприйняті норми і правила поведінки.

Додаткові шкали

Шкала військово-професійної спрямованості (ВПС)

Стени	Інтерпретація значень шкали ВПС
10-8 стенів	<i>Високий рівень військово-професійної спрямованості.</i> Виражене бажання продовжувати професійну діяльність, у тому числі і в особливих умовах.
7-6 стенів	<i>Достатній рівень військово-професійної спрямованості.</i> Стійка орієнтація на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах.
5 стенів	<i>В цілому достатній рівень військово-професійної спрямованості.</i> Орієнтований на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах.
4 стени	<i>Недостатній рівень військово-професійної спрямованості.</i> Не повною мірою задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням. Орієнтація на продовження професійної діяльності сумнівна.
3-1 стени	<i>Низький рівень військово-професійної спрямованості.</i> Не задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням.

Шкала схильності до девіантних форм поведінки (ДАП)

Стени	Інтерпретація значень шкали ДАП
10-6 стенів	<i>Відсутність ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки.</i> Відсутність ознак агресивної поведінки відносно оточуючих. Орієнтація на дотримання соціально ухвалених норм поведінки і раціональну побудову міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком.
5 стенів	<i>В цілому виражені ознаки девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки відсутні.</i> Відмічається наявність окремих ознак нераціональної побудови міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Іноді допускає порушення соціально ухвалених норм поведінки.

4-3 стени	<i>Відзначено наявність деяких ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки. Наявність агресивних реакцій відносно оточуючих. Схильність до нераціональної побудови міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Схильний допускати порушення соціально ухвалених норм поведінки.</i>
2-1 стени	<i>Наявність виразних ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки. Наявність виражених агресивних реакцій відносно оточуючих. Як правило, міжперсональні взаємостосунки з ровесниками і із старшими за віком буде нераціонально. Не орієнтований на дотримання соціально ухвалених норм поведінки.</i>

Шкала суїцидального ризику (СР)

Стени	Інтерпретація значень шкали СР
10-6 стенів	<i>Відсутність ознак суїцидального ризику.</i>
5 стенів	<i>В цілому виразних ознак суїцидальної схильності не виявлено. Наголошується наявність окремих ознак, що свідчать про певні труднощі в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і (або) із старшими по віку.</i>
4-3 стени	<i>Відзначена наявність окремих ознак суїцидальної схильності. За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів у міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими за віком можуть виникнути думки суїцидальної спрямованості.</i>
2-1 стени	<i>Відзначена наявність виразних ознак суїцидальної схильності. За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими по віку можуть виникнути думки про суїцидальний шантаж або закінчені суїцидальні дії.</i>

Опитувальник бойового стресу Блінова О.А. (ОБСБ)

Інструкція опитувальника бойового стресу

Будь ласка, ознайомтеся із запропонованими питаннями для відповідей. Виберіть такий варіант власної думки із запропонованої п'ятибальної шкали, що найбільш розкриває її зміст. В бланку відповідей в кожній колонці праворуч від порядкових номерів позначте вибрану вами цифру:

5 – абсолютно вірно; 4 – скоріше, вірно;

3 – частково вірно, частково невірно; 2 – скоріше, невірно;

1 – абсолютно невірно.

Текст опитувальника

1. Моя діяльність проходила в умовах загрози для життя.
2. У мене немає традицій і ритуалів, яких я люблю дотримуватися.
3. Несподіваність сприяє виникненню непередбачуваної поведінки.
4. Моя діяльність в умовах дефіциту часу приводила інколи до негативних наслідків.
5. Я швидко реагую на різкі звуки, що нагадують травматичні події минулого.
6. Я рідко відчуваю турботу близьких людей.
7. Нестандартний перебіг подій задає багато клопоту.
8. Підвищення мною темпу дій сприяє швидкому розвитку втоми.
9. Я намагаюся уникати спогадів про травматичні події.
10. Для мене не важлива взаємна допомога та підтримка.
11. Я втрачаю самовладання коли бачу невідповідальність посадових осіб.
12. Надлишок інформації ускладнює процес адаптації.
13. Я відчуваю провину за деякі вчинки, що робив раніше.
14. Імпровізація не моя стихія.
15. Згадка про діяльність в екстремальних умовах викликає у мене негативні емоції.

16. Виконання декількох справ одночасно підвищує ризик помилок в управлінні.

17. Інколи я відчуваю відчуженість до людей.

18. Для мене не важлива точна оцінка ситуації.

19. Буває, що я втомлююсь від служби.

20. Я вважаю, що недостатній рівень злагодженості колективу приводить до зайвих проблем.

21. Достатньо невеличкої дрібниці, щоб я почав гніватися.

22. Я не використовую фізичні, дихальні та м'язові практики у боротьбі зі стресом.

23. Я маю проблеми зі сном.

24. Для мене немає різниці між фізичною активністю і періодами відпочинку.

Порядок визначення бальної оцінки інтегрального показника бойового стресу здійснюється наступним чином.

Спочатку підраховується загальна кількість балів за всі нараховані бали питань опитувальника. Потім підраховується їх середнє арифметичне значення. Отриманий результат заноситься в бланк відповідей.

Бланк відповідей

№ з/п	Відпо- відь	№ з/п	Відпо- відь	№ з/п	Відпо- відь	№ з/п	Відпо- відь
1		2		3		4	
5		6		7		8	
9		10		11		12	
13		14		15		16	
17		18		19		20	
21		22		Σ		Σ	
23		24		Розрахунок інтегрального показника: Σ загальн. : 24 =			
Σ		Σ					

На шкалі бойового стресу обводиться кружком, або відзначається цифрою величина інтегрального показника бойового стресу. Вона слугує графічним орієнтиром для аналізу рівня бойового стресу.

Шкала бойового стресу (інтегральний показник) має наступний вигляд.

Шкала бойового стресу:

1,0.....2.66.....3.91.....5,0
Низький Середній Високий

**Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій
(військовий варіант)**

Міссісіпська шкала посттравматичного стресового розладу (англ. Mississippi Scale) - клінічна тестова методика, розроблена в 1987 році Т.М. Кеапе зі співавторами, для діагностики посттравматичних стресових розладів (ПТСР) у військовослужбовців, які виконували завдання в зоні бойових дій. Створена на основі MMPI. 30 питань утворюють три основні шкали, які співвідносяться з трьома групами симптомів ПТСР: 11 питань першої шкали описують симптоми групи “вторгнення”,

11 симптомів другої шкали описують симптоми групи «уникнення», 8 питань третьої шкали описують симптоми «збудливості». П’ять питань, що залишилися, описують симптоми, пов’язані з почуттям провини та суїцидальні схильності.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) _____
 Дата обстеження _____ Вік _____ Стать _____
 Посада (підрозділ) _____
 Спеціальність _____ Військове звання _____

Інструкція: “Нижче наводяться твердження, що узагальнюють різний досвід людей, які брали участь у бойових діях. У кожного твердження є шкала від “1” до “5”. Користуючись даною шкалою, вкажіть, в якій мірі Ви згодні або не згодні з даним твердженням. Оберіть тільки один варіант відповіді на кожне твердження, взявши в кружечок цифру у відповідній клітинці”.

Твердження	Абсолютно невірно	Іноді невірно	У деякій мірі вірно	Вірно	Абсолютно вірно
	1	2	3	4	5
1. До служби в армії у мене було більше друзів ніж зараз.	1	2	3	4	5
2. У мене немає почуття провини за те, що я робив під час служби в армії.	1	2	3	4	5
3. Якщо хтось виведе мене з терпіння, я швидше за все не стримаюся (застосую фізичну силу).	1	2	3	4	5
4. Якщо трапляється щось, що нагадує мені про минуле, це виводить мене з рівноваги і завдає мені болю.	1	2	3	4	5
5. Люди, які дуже добре мене знають, мене бояться.	1	2	3	4	5
6. Я здатний вступати в емоційно близькі стосунки з іншими людьми.	1	2	3	4	5
7. Мені сняться ночами кошмари про те, що було насправді на війні.	1	2	3	4	5

8. Коли я думаю про деякі речі, які я робив в армії, мені просто не хочеться жити.	1	2	3	4	5
9. Зовні я виглядаю бездушним.	1	2	3	4	5
10. Останнім часом я відчуваю що хочу покінчити з собою.	1	2	3	4	5
11. Я добре засинаю, нормально сплю і прокидаюся тільки тоді, коли треба вставати.	1	2	3	4	5
12. Я весь час задаю собі питання, чому я ще живий, в той час як інші загинули на війні.	1	2	3	4	5
13. У певних ситуаціях я відчуваю себе так, ніби я знову в армії.	1	2	3	4	5
14. Мої сни настільки реальні, що я прокидаюся в холодному поту і змушую себе більше не спати.	1	2	3	4	5
15. Я відчуваю, що більше не можу.	1	2	3	4	5
16. Речі, які викликають у інших людей сміх чи сльози, мене не зачіпають.	1	2	3	4	5
17. Мене досі радують ті самі речі, що й раніше.	1	2	3	4	5
18. Мої фантазії реалістичні і викликають страх.	1	2	3	4	5
19. Я виявив, що мені працювати неважко після демобілізації.	1	2	3	4	5
20. Мені важко зосередитися.	1	2	3	4	5

21. Я без причини плачу.	1	2	3	4	5
22. Мені подобається бути в товаристві інших людей.	1	2	3	4	5
23. Мене лякають мої прагнення і бажання.	1	2	3	4	5
24. Я легко засинаю.	1	2	3	4	5
25. Від несподіваного шуму я легко здригаюся.	1	2	3	4	5
26. Ніхто, навіть члени моєї родини, не розуміють, що я відчуваю.	1	2	3	4	5
27. Я легка, спокійна, врівноважена людина.	1	2	3	4	5
28. Я відчуваю, що про якісь речі, які я робив в армії, я не зможу розповісти кому- небудь, тому що цього нікому не зрозуміти.	1	2	3	4	5
29. Часом я вживаю алкоголь або снодійне, щоб допомогти собі заснути або забути про ті речі, які трапилися зі мною, коли я служив в армії.	1	2	3	4	5
30. Я не відчуваю дискомфорту, коли перебуваю в натовпі.	1	2	3	4	5
31. Я втрачаю самовладання і вибухаю через дрібниці.	1	2	3	4	5
32. Я боюся засинати.	1	2	3	4	5
33. Я намагаюся уникати всього, що могло б нагадати мені про те, що трапилося зі мною в армії.	1	2	3	4	5
34. Моя пам'ять така ж хороша, як і раніше.	1	2	3	4	5

35. Я відчуваю труднощі в прояві своїх почуттів, навіть по відношенню до близьких людей.	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

“Ключ”

Відповідь	Номера тверджень
Сума пунктів, які рахуються в <i>прямих</i> значеннях ($\Sigma 1$):	1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 35
Сума пунктів, які рахуються у <i>зворотних</i> значеннях ($\Sigma 2$):	2, 6, 11, 17, 19, 22, 24, 27, 30, 34

Обробка результатів

Загальний бал: $\Sigma 1 + \Sigma 2$.

Оцінка за кожним пунктом – від одного до п’яти балів.

Підраховується сума відповідей на твердження (сумуються відповіді респондента на “прямі” твердження і відповіді за “зворотними” твердженнями, перекодовані наступним чином: відповіді респондента – 1, 2, 3, 4, 5; перекодовані відповіді – 5, 4, 3, 2, 1).

Інтерпретація результатів

Отримана сума дозволяє поділити досліджуваних на тих, які мають ПТСР і тих, які не мають ПТСР.

За даними В.Ю. Шаніна:

- добре адаптовані – 76 ± 18 ;
- психічні розлади – 86 ± 26 ;
- ПТСР – 130 ± 18 .

Зведена таблиця результатів (І етап)

Стать	Вік	соціально-демографічні дані							БОО "Адаптивність" (МЮ-АМ)	Експрес опитування МПС (24)					Опитувальник бойового стресу Блінова О.А.					Місцеві шкали ПТСР
		Достовірність	Поведінкова регуляція	Комунікативний потенціал	Моральна нормативність	Військово-професійна спрямованість	девіантних форм поведінки	Шкала суїцидального ризику		Моральна налаштованість	Емоційно-вольова налаштованість	Функціональна готовність	Фахова здатність узагальнений показник рівня сформованості МПС	Гострі стресові розлади	Ресурсний блок	Стрес фактори (безпосередні)	Стрес фактори (опосередковані)	Середній показник	Військовий варіант	
ч	43	3	9	5	8	8	9	9	7	8	7	6	7	2,14	1,71	2	2,6	2,11	70	
ч	42	5	6	6	9	7	7	6	5	6	8	7	6,5	1,71	1,71	1,8	2,2	1,86	81	
ч	35	6	7	5	6	9	8	7	7	7	8	7	7,25	2,14	2,57	2	1	1,93	84	
ч	29	7	5	7	7	6	7	6	9	7	8	6	7,5	1,57	2,71	2,4	1,6	2,07	77	
ч	40	4	5	8	6	9	7	8	10	7	6	8	7,75	2,71	2,86	2,2	2,4	2,54	70	
ч	38	3	7	5	8	8	7	7	7	6	7	8	7	2	1,86	2,4	2,8	2,27	72	
ч	39	2	8	6	7	7	6	9	8	8	7	9	8	2,57	2,43	3	2,8	2,70	84	
ч	35	7	9	8	8	9	8	7	9	6	7	8	7,5	2,29	2,14	3	2,6	2,51	72	
ч	34	5	6	7	6	6	9	8	7	6	7	8	7	2,86	2,71	2,6	2,6	2,69	79	
ч	39	4	8	6	7	9	7	6	8	7	8	9	8	2	1,57	3,4	3	2,49	85	
ч	37	6	7	9	9	8	6	9	9	6	7	8	7,5	2	2	2	2	2,00	70	
ч	29	5	8	7	8	9	9	7	7	7	8	8	7,5	2,43	2,57	2	2,6	2,40	74	
ч	35	4	5	6	6	7	10	8	8	6	7	8	7,25	1,57	1,57	1,8	2,8	1,94	73	
ч	39	7	6	5	9	7	8	9	7	7	6	7	6,75	1,6	1,7	2,1	2,1	1,88	75	
ч	45	5	4	7	7	7	7	7	6	8	8	8	7,5	2,1	1,5	1,56	2,13	1,82	80	
ч	42	3	7	6	8	6	6	8	7	8	7	7	7,25	1,78	1,56	1,7	2,5	1,89	71	
ч	32	4	8	8	6	9	9	6	8	8	7	7	7,5	1,6	1,7	1,86	1,9	1,77	81	
ч	37	6	6	9	7	8	8	8	9	6	7	8	7,5	1,78	2,1	2	1,67	1,89	84	
ч	38	2	7	5	6	9	7	9	7	8	7	7	7,25	1,98	1,6	1,9	2,15	1,91	79	
ч	35	3	6	8	8	7	6	7	8	8	9	8	8,25	1,8	2,14	2,3	2,5	2,19	82	
ч	39	5	6	5	7	6	5	7	9	7	8	6	7,5	1,98	2	2,14	2	2,03	82	
ч	37	6	7	6	9	8	7	9	8	6	7	9	7,5	1,78	1,87	1,6	2,1	1,84	75	
ч	29	4	8	8	8	8	6	6	7	8	7	6	7	1,9	2,3	2,43	1,7	2,08	80	
ч	39	3	6	9	7	8	8	8	9	6	7	8	7,5	1,87	2,4	1,5	1,8	1,89	76	
ч	27	7	6	7	6	7	9	7	8	7	8	8	7,75	2,14	1,6	2	2	1,94	77	
ч	36	4	7	6	9	6	8	9	6	8	7	7	7	1,76	2,13	2	1,79	1,92	84	
ч	34	2	8	7	8	8	7	6	7	8	7	9	7,75	2,1	1,8	1,5	1,5	1,73	76	
ч	39	5	6	8	8	9	6	9	8	8	9	7	8	1,6	1,73	1,6	1,5	1,61	70	
ч	43	6	5	9	7	8	7	8	9	8	9	7	8,25	1,7	2	2,1	2,2	2,00	82	
ч	37	4	9	6	7	7	8	8	7	7	8	7	7,25	1,8	1,7	2	2	1,88	82	
ч	33	8	7	7	7	8	7	7	6	7	8	7	7	2	1,6	1,8	2	1,85	79	
ч	38	5	6	8	8	6	6	6	8	8	7	7	7,5	1,7	2	1,87	2	1,89	74	
ч	41	6	7	5	6	7	7	7	9	8	7	8	8	1,8	1,87	2	1,9	1,89	82	
ч	39	4	8	6	9	9	6	8	7	8	7	8	7,5	2	1,8	2	1,7	1,88	84	

Зведена таблиця результатів (II етап)

Стать		соціально-демографічні дані												Експрес опитування МПС (24)		Опитувальник бойового стресу Блінова О.А.					Міссієвська шкала ПТСР																
Вік				Поведінкова регуляція		Комунікативний потенціал		Моральна нормативність		Військово-професійна спрямованість		девіантних форм поведінки		Шкала суїцидального ризику		Моральна налаштованість		Емоційно-вольова налаштованість		Функціональна готовність		Фахова здатність		Узагальнений показник рівня сформованості МПС		Гострі стресові розлади		Ресурсний блок		Стрес фактори (безпосередні)		Стрес фактори (опосередковані)		Середній показник		Військовий варіант	
ч	43	3	7	5	7	7	8	8	7	7	6	6	6,5	2,30	1,81	2,1	2,9	2,28			75																
ч	42	5	4	5	8	6	7	5	5	5	7	7	6	1,82	1,8	1,97	2,3	1,97			85																
ч	35	6	5	4	5	8	7	6	6	6	7	7	6,5	2,21	2,62	2,17	1,6	2,15			88																
ч	29	7	4	6	6	5	6	5	8	6	7	6	6,75	1,63	2,78	2,48	1,89	2,20			81																
ч	40	4	4	6	5	8	6	7	8	6	6	8	7	2,8	2,95	2,34	2,7	2,70			75																
ч	38	3	6	4	7	7	6	6	6	5	6	8	6,25	2,2	1,92	2,49	2,91	2,38			76																
ч	39	2	7	5	6	6	5	7	7	7	7	9	7,5	2,62	2,52	3,1	2,93	2,79			88																
ч	35	7	8	7	7	8	7	6	8	6	7	8	7,25	2,33	2,31	3,15	2,72	2,63			76																
ч	34	5	5	6	5	5	7	7	7	6	7	8	7	2,9	2,82	2,73	2,75	2,80			83																
ч	39	4	7	5	6	8	6	6	7	6	7	9	7,25	2,3	1,63	3,65	3,1	2,67			89																
ч	37	6	5	7	7	7	5	8	8	6	6	8	7	2,2	2,3	2,2	2,63	2,33			75																
ч	29	5	6	6	7	7	7	6	6	7	7	8	7	2,51	2,64	2,25	2,75	2,54			78																
ч	35	4	4	5	5	6	7	7	7	6	7	8	7	1,63	1,65	1,97	2,91	2,04			77																
ч	39	7	5	4	7	6	7	8	6	6	7	7	6,5	1,69	1,8	2,24	2,3	2,01			79																
ч	45	5	4	6	6	6	6	6	5	7	6	8	6,5	2,4	1,6	1,75	2,22	1,99			85																
ч	42	3	6	5	7	5	5	7	6	7	6	7	6,5	1,85	1,68	1,93	2,67	2,03			75																
ч	32	4	7	7	5	8	8	6	7	6	6	7	6,5	1,74	1,87	2	2,2	1,95			85																
ч	37	6	5	7	6	7	7	7	8	6	7	8	7,25	1,83	2,4	2,2	1,73	2,04			88																
ч	38	2	6	4	5	8	6	8	6	7	7	7	6,75	2,1	1,75	2	2,26	2,03			84																
ч	35	3	5	7	7	6	5	6	7	7	8	8	7,5	2	2,35	2,4	2,68	2,36			87																
ч	39	5	5	4	6	5	5	6	6	6	7	6	6,25	2,2	2,4	2,3	2,2	2,28			86																
ч	37	6	6	5	8	7	6	7	7	6	6	9	7	1,83	1,96	1,87	2,24	1,98			80																
ч	29	4	7	7	7	7	6	6	6	7	6	6	6,25	2	2,45	2,57	1,88	2,23			85																
ч	39	3	5	7	6	6	7	7	8	6	7	8	7,25	1,94	2,53	1,76	1,92	2,04			80																
ч	27	7	5	6	5	6	8	7	7	6	7	8	7	2,2	1,63	2,1	2,15	2,02			82																
ч	36	4	6	5	8	5	7	8	6	7	6	7	6,5	1,82	2,37	2,40	1,85	2,11			88																
ч	34	2	7	6	7	7	6	6	7	7	6	9	7,25	2,2	1,95	1,67	1,78	1,90			80																
ч	39	5	5	7	7	8	5	7	7	6	8	7	7	1,71	1,86	1,78	1,66	1,75			75																
ч	43	6	4	8	5	7	6	7	8	7	8	7	7,5	1,83	2,3	2,3	2,29	2,18			86																
ч	37	4	8	5	6	6	7	7	6	6	7	7	6,5	1,94	1,86	2,15	2,13	2,02			87																
ч	33	8	6	6	6	7	6	6	6	6	6	7	6,25	2,3	1,72	1,95	2,15	2,03			84																
ч	38	5	5	7	7	5	5	5	7	7	6	7	6,75	1,89	2,2	2	2,17	2,07			79																
ч	41	6	6	4	5	6	6	6	8	7	6	8	7,25	1,95	1,94	2,17	2,1	2,04			87																
ч	39	4	7	5	8	8	5	7	6	7	7	8	7	2,3	1,97	2,19	1,93	2,10			88																

